

บทที่ ๓

พิธีกรรมการผูกข้อมือของกะเหรี่ยงสะกอ

กะเหรี่ยงสะกอหรือที่เรียกตัวเองปกาเกอญอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานชนชาติเหล่านี้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามป่าห่างไกลจากเขตความเจริญ ส่วนใหญ่แล้วจะอาศัยอยู่ในจังหวัดลำพูน เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก เป็นต้น กะเหรี่ยงสะกอนับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยจากนี้จะกล่าวถึงกะเหรี่ยงสะกอก่อนเพื่อความเข้าใจจากนั้นก็กล่าวถึงการผูกข้อมือของกะเหรี่ยงสะกอตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

๓.๑ ประวัติของกะเหรี่ยงสะกอ

๓.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของกะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยงมีประวัติการอพยพย้ายถิ่นมาเป็นเวลาช้านาน รวมทั้งการอพยพเข้ามาอยู่ในอาศัยในประเทศไทย ในกาลนี้จะขอเรียบเรียงลำดับเหตุการณ์ ดังต่อไปนี้

คริสต์ศักราช ๒๖๑๗ ชนชาติกะเหรี่ยงอพยพลงมาจากมองโกเลีย

คริสต์ศักราช ๒๐๑๓ ชนชาติกะเหรี่ยงอพยพมาถึงปากีสถานตะวันออก

คริสต์ศักราช ๑๘๖๖ อพยพออกจากปากีสถานตะวันออก

คริสต์ศักราช ๑๘๖๔ ชนชาติกะเหรี่ยงอพยพจากทิเบต

คริสต์ศักราช ๑๓๘๕ ชนชาติกะเหรี่ยงอพยพมาถึงญวน ประเทศจีน

คริสต์ศักราช ๑๑๒๘ กะเหรี่ยงรุ่นแรกอพยพจากญวนมาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คริสต์ศักราช ๑๑๒๕ กะเหรี่ยงรุ่นแรกมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คริสต์ศักราช ๗๔๑ กะเหรี่ยงรุ่นสองอพยพจากญวนมาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คริสต์ศักราช ๗๓๙ ชนชาติกะเหรี่ยงรุ่นที่สองได้มาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ประเทศพม่าในปัจจุบัน)^๑

ในด้านประวัติศาสตร์ ชาวกะเหรี่ยงสืบเชื้อสายมาจากเผ่ามอญกล ชนกะเหรี่ยงเป็นเผ่าแรกสุด ที่ตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ติดกับต้นแม่น้ำแยงซีเกียงในทะเลทรายโกบีซึ่งรู้จักกันว่า Land or

^๑ <http://www.pgazkoenau.com/content/view/14/6/> (สืบค้นเมื่อ วันที่ ๒๒ตุลาคม ๒๕๕๘)

the Flowing sand (ดินแดนแห่งทรายไหล) จากสถานที่ดังกล่าวนี้เอง ชาวกะเหรี่ยงได้อพยพสู่ทางใต้ เข้ามาตั้งแหล่งพำนักอาศัยอยู่ในพื้นที่ในชัยภูมิซึ่งเป็นสภาพมาขณะนี้ ประมาณปี พ.ศ. ๗๓๙ หรือประมาณ ๑๗๘๘ ปี มาแล้ว นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ชาวกะเหรี่ยงคือชนเผ่าแรกสุดที่อพยพ โยกย้ายถิ่นเข้ามาหาถิ่นลงสู่ตอนใต้ มาตั้งรกรากใหม่และในกาลนี้ชาวกะเหรี่ยง ได้ขนานนามผืนแผ่นดินใหม่นี้ว่า KOW – LAH (กอลาห์) หมายถึงดินแดนที่เขียวขจี มีความชุ่มชื้น ชาวกะเหรี่ยงจึงได้เริ่มต้นหักล้างทางพงไพรสวนพื้นดิน ลงมือเพาะปลูกโดยไม่มีอุปสรรคใด ๆ ขัดขวางทั้งสิ้นมาเป็นเวลานาน ด้วยเหตุนี้ต่อมาชาวกะเหรี่ยงได้เปลี่ยนชื่อแผ่นดินนี้ที่ให้ความอุดมสมบูรณ์กับเขาว่า “ก่อทูล” แปลว่า รัฐที่สละทิ้งสิ้นซึ่งความชั่วช้าเลวทราม-ความอดอยากยากแค้น-สลดสังเวชและการโกลาหลอลหม่าน จนกระทั่งการเข้ามาแทรกแซงก่อกวณของชาวพม่า จนไปสู่การเข่นฆ่าทำลายวิถีชีวิตการแสวงหาความสงบสุขสันติภาพของกะเหรี่ยงพินาศพังทลายลง

ประวัติศาสตร์อีกมิติหนึ่งกล่าวว่า ผู้ที่มีชื่อว่า ศิริมาต หรืออีกชื่อหนึ่งว่า พง์เลียงเฮ้และมิชชันนารีชาวตะวันตกต่างมีความเชื่อว่า บ้านเมืองเดิมของชาวกะเหรี่ยงนั้นอยู่ทางตะวันตกของจีน ในทิวเขาก่อนที่จะอพยพเข้าสู่ดินแดนที่พวกเขาอาศัยอยู่ในปัจจุบัน โดยชาวจีนเชื่อว่าแม่น้ำแยงซีเกียงนั้นเป็น “แม่น้ำของพวกกะเหรี่ยง” ที่เข้ามาอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ก่อน หลังจากนั้นชนชาวกะเหรี่ยงก็อพยพเข้าสู่ดินแดนอินโดจีนตามสายน้ำสำคัญๆ ๓ สายคือ โดยที่ กลุ่มแรกเมื่อนั้นอพยพเข้ามาใน ๑๑๒๘ ปีก่อนคริสตกาล ในส่วนของกลุ่มที่ ๒ นั้นอพยพเข้ามาเมื่อ ๗๙๙ ปี ก่อนคริสตกาล และกลุ่มสุดท้ายนั้นเข้ามาเมื่อ ๗๔๑ ปี ก่อนคริสตกาล

การอพยพเข้ามาในเส้นทางที่ ๑ ชาวกะเหรี่ยงกลุ่มนี้อพยพเข้าไปในดินแดนที่เป็นประเทศพม่าในปัจจุบัน ตามสายน้ำ อีรวดี ลงไปตามที่ราบลุ่มปากแม่น้ำ อีรวดี หรือเดลต้า ในพื้นที่ เมืองแปร์ เฮนชาตะ พะสิม หรือบะแสง เมือง ละเก็ง หรือ ย่างกุ้ง ชาวกะเหรี่ยงพื้นที่แห่งนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับการศึกษาสูงในสมัยที่อังกฤษปกครองพม่า ซอ บา อุ ยี ผู้นำชาวกะเหรี่ยงเป็นคนที่พะสิม

การอพยพเข้ามาในเส้นทางที่ ๒ ชาวกะเหรี่ยงกลุ่มนี้อพยพเข้ามาตามสายน้ำ สาละวิน แม่น้ำสะโตง สายน้ำเมย และแม่น้ำตะนาวศรี โดยมีชุมชนที่หนาแน่นอยู่ที่เมือง ตองอุ ผาปูน ผาอ่าง ท่าตอนเมาะละหม่ง พะโค (หงสาวดี) กะเหรี่ยงกลุ่มนี้อยู่ปะปนกับชาวมอญ จึงถูกเรียกว่า “บาม่ากะยีน” เมืองที่สำคัญที่เป็นที่กล่าวถึงของชาวกะเหรี่ยง คือ เมืองตองอุ ซึ่งเป็นเมืองเก่าดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงสกอ ส่วนกะเหรี่ยงโพล่ง นั้นมีเมืองดั้งเดิมที่บรรพบุรุษของพวกเขาได้ตั้งหลักฐานมั่นคงเรียกเมืองนั้นว่า “กายเกอบอง” เมืองคุยอ ณ ที่เมืองนี้เป็นพื้นที่ราบ มีภูเขาหินตั้งอยู่เด่น เป็นสง่าท่ามกลางที่ราบเป็นที่นาเว้งว้าง พวกเขาถูกพม่า มอญ และคนไทย กวาดต้อนกระจัด

กระจายไปตามที่ต่าง ๆ พวกเขามีความเชื่อว่า สักวันหนึ่งพวกเขาจะได้กลับมารวมตัวกันอีกครั้งที่เมืองกวายเกอบอนี้

การอพยพเข้ามาในเส้นทางที่ ๓ชาวกะเหรี่ยงกลุ่มนี้อพยพเข้ามาตามสายน้ำ แม่โขง แม่น้ำเจ้าพระยา เข้ามาอยู่ในอินโดจีน คือในดินแดนกัมพูชา และถอยร่นกลับขึ้นมาทางเหนืออีกครั้ง ในพงศาวดารพม่า โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ กล่าวว่า “พวกตองซู” (กะเหรี่ยงเผ่าปะโอ)นี้ เป็นคนที่มีนุชย์ต่างแดนข้างเคียงรู้จักกันมาก รู้จักกันทั่วกรุงสยามและเมืองเขมรจนกระทั่งแถบแม่โขงตอนล่าง ราวเมืองนครจำปาศักดิ์และแก่งพันเกาะ ในหัวเมืองไทยใหญ่^๒

ความสัมพันธ์ระหว่างชนชาติกะเหรี่ยงชาวกับกะเหรี่ยงแตงนั้น ได้มีปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์และพงสาวดารของเมืองเชียงใหม่ ในต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยดังกล่าวนี้ ตรงกับปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๒๖ ขณะนั้น เมืองเชียงใหม่ได้ตกอยู่ในความปกครองของพระมหากษัตริย์ไทย แห่งกรุงสยาม ในสมัยดังกล่าวนี้ พระเจ้าบรมราชาธิบดีกาวิละยังทรงมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวิชิตปราการ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่อยู่ในขณะนั้น พระอนุชาของพระองค์ มี ๒ พระองค์คือ พระเจ้าเชียงใหม่ช้างเผือกธรรมาลังกา (พระเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๒) ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่และเจ้าเศรษฐีคำฝั้น ซึ่งยังมีบรรดาศักดิ์เป็น พระยารัตนหัวเมือง เมืองเชียงใหม่ พระเจ้ากาวิละ ได้ออกจากเมืองนครลำปาง เพื่อมารับตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ ซึ่งในขณะนั้นเมืองเชียงใหม่ยังเป็นป่ารก มีป่าไม้เคลือบคลุมหนาแน่น อีกทั้งกำลังผู้คนก็น้อย ไม่มากพอที่จะรักษาพื้นที่อันกว้างใหญ่ของตั้งเมืองได้ จึงได้หยุดกำลังทัพจัดตั้งเมืองอยู่ที่บ้านป่าซางเมืองลำพูน ซึ่งมีสภาพเป็นป่าเช่นเดียวกับเมืองเชียงใหม่ ในกาลครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่มหาราช ทรงโปรดเกล้าแต่งตั้งให้พระอนุชาทั้งสองพระองค์ของพระเจ้ากาวิละ มารับตำแหน่งเป็นพระยาอุปราชและพระยารัตนหัวเมืองในเชียงใหม่ร่วมกับพระเชษฐาด้วย

ในปีเถาะพ.ศ. ๒๓๒๖ พระเจ้ากาวิละกับพระอนุชาทั้งสองพระองค์ได้ทรงสืบทราบวาทางด้านเหนือขึ้นไปนั้นเป็นดินแดนที่อุดมไปด้วยป่าไม้สักซึ่งขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นตลอดสองแนวฝั่งแม่น้ำคง(สาละวิน) โดยมีชนชาติเผ่ากะเหรี่ยงยางแดง อยู่ทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำทางด้านทิศตะวันตกมีชนชาติเผ่ากะเหรี่ยงขาวอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น แต่กะเหรี่ยงยางแดงและกะเหรี่ยงขาวทั้งสองชนชาตินี้ไม่ได้ขึ้นกับชนชาติพม่าแต่อย่างใด ได้ตั้งเมืองเป็นอิสระปกครองตนเองเรื่อยมาในเขตภูมิประเทศของเมืองยางแดงนี้ ครอบคลุมไปด้วยป่าไม้สัก ซึ่งเป็นการยากต่อการรุกรานของชนชาติ

^๒ เรื่องเดียวกัน.

พม่า ประกอบกับดินแดนของชนสองเผ่านี้เป็นชัยภูมิด้านหน้าของเชียงใหม่ ซึ่งถ้าพม่าจะยกทัพเข้ามาตีเมืองเชียงใหม่ จะข้ามน้ำสาละวินมาได้อย่างรวดเร็ว

จากแผนการป้องกันชาติบ้านเมืองดังกล่าวพี่น้องทั้งสามองค์ได้นำปัญหานี้มาปรึกษากันและ ได้ตกลงกันว่า จะต้องเจริญสัมพันธไมตรี ผูกมิตรต่อกันไว้ดีกว่า ทั้งนี้จะได้พึ่งพาชนชาติกะเหรี่ยงแดง ทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งเป็นดินแดนผืนเดียวกับอาณาจักรล้านนาไทย ให้เป็นเมืองหน้าด่านของเมืองเชียงใหม่ด้วย จึงได้ตกลงมอบให้พญาสามล้าน ผู้เป็นทั้งนักการทูตและนักการทหาร โดยนำถ้วยชาม ๖๐ ชิ้น ผ้าแพรและหนังสือ เป็นทูตสันถวไมตรี เดินทางออกจากเมืองเชียงใหม่พร้อมคณะ ถึงบ้านห้วยตาดเป็นอันดับแรก ซึ่งต่อมาภายหลังบริเวณบ้านเหล่านี้ได้กลายเป็นแหล่งชุมชนที่หนาแน่น และได้กลายเป็นเมือง กันตะระวดี บรรดาเมืองเล็กเมืองน้อยในบริเวณใกล้เคียงต่างมีความเจริญขึ้นตามลำดับ

เจ้าแสนตาดดำ ประมุขกะเหรี่ยงแดงในขณะนั้น ได้ต้อนรับคณะทูตจากเมืองเชียงใหม่ ด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่ง พร้อมกับรับของที่ระลึกจากพระเจ้ากาวิละแห่งเมืองเชียงใหม่ ที่มอบฝากคณะทูตสันถวไมตรีมาให้ ได้แก่ ถ้วยชาม ผ้าแพร และของใช้ที่จำเป็นอีกจำนวนหนึ่ง จากนั้นได้กรุณาแนะนำหัวหน้าชาวเมืองเชียงใหม่, ลำพูน ซึ่งอพยพลี้ภัยมาตั้งรกรากในถิ่นกะเหรี่ยงแดงจำนวนหลายร้อยครอบครัว ตามบริเวณฝั่งแม่น้ำสาละวินหลายแห่งด้วยกัน พร้อมกันนั้นได้จัดกำลังทหารกะเหรี่ยงแดงให้เข้าร่วมในการเดินทางไปเกลี้ยกล่อมนายบ้าน นายแขวงบ้านตองโผะ (ตองปู) ซึ่งเดิมที่มีรกรากอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ขอให้อพยพกลับไปยังถิ่นเดิม พร้อมกับรับรองให้ความปลอดภัยและความอบอุ่นแก่พวกเขาเหล่านั้นเป็นอย่างดี หัวหน้าชาวบ้านตองโผะก็ได้รวบรวมพรรคพวกเดินทางอพยพมาแต่โดยดี โดยกลับมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านป่าซาง จึงเป็นการเพิ่มพลเมืองเป็นอันดับแรก ตามแบบฉบับของพระเจ้ากาวิละที่มีนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”

เจ้าแสนหลวงได้ถือโอกาสชักชวน เจ้าอุปราชมลลंगा และคณะให้เดินทางไปพบ เจ้าฟ้าน้อยระภาพ่อ พ่อเมืองกลาง (ผาปูน) เพื่อสนับสุนนในการปลุกสัมพันธไมตรีต่อกันด้วยเมื่อเดินทางมาถึงกลางแล้ว เจ้าฟ้าน้อยระภาพ่อได้ทราบเจตจำนงทางเมืองเชียงใหม่ ขึ้นมาเชื่อมสัมพันธไมตรีด้วยความปรารถนาปรารถนาเป็นอย่างมาก ได้จัดอาหารเลี้ยงต้อนรับเจ้าอุปราชมลลंगाและคณะอย่างเต็มที่ตลอดจนที่พักในคุ้มหลวงด้วยเมื่อได้กล่าวถึงเมืองจนเป็นที่เข้าใจกันดีแล้ว เจ้าอุปราชมลลंगाและเจ้ารัตนเมืองแก้วคำผืนได้จัดพิธีมอบสิ่งของกำนัลอันเป็นที่ระลึกจากเจ้าเมืองเชียงใหม่เป็นถ้วยชาม ๓๐ ชิ้น ผ้าแพรหลายพับให้กับเจ้าฟ้าน้อยระภาพ่อพ่อเมืองกลาง(ผาปูน)ฯนี้เป็นเมืองหนึ่งที่มีผู้คนจากเชียงใหม่ ลำพูน อพยพหลบหนีภัยพม่าเข้าศึก เป็นจำนวนมากและได้รับความอยู่เย็นเป็นสุขโดยถ้วนหน้า ซึ่งเจ้าฟ้าน้อยระภาพ่อได้ให้ความเมตตาปราณีเช่นคนชาติกะเหรี่ยงเหมือนกัน

วันต่อมา เจ้าฟ้าน้อยระภาพ่อ พ่อเมืองกลาง ได้จัดพิธีร่วมน้ำสาบานเป็นมิตรไมตรีต่อกันตามธรรมเนียมของเขาระหว่างเมืองกะเหรี่ยงและเมืองเชียงใหม่ขึ้น โดยได้ปลูกประรำพิธีขึ้นหลังหนึ่ง

ที่หน้าเมืองกลางเรียกว่า ท่าสะยา พิธีได้เริ่มขึ้นโดยเจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อได้สั่งให้ล้มกระบือตัวใหญ่ที่สุด อ้วนพีสมบูรณ์ที่สุด ที่มีในเมือง ๑ ตัวเพื่อเข้าพิธี ได้ฆ่าและตัดเขากระบือผ่าออกเป็น ๒ ซีกด้วยกัน แล้วยื่นซีกหนึ่งให้เจ้าอุปราชาธรรมลังกาถือเอาไว้ซีกหนึ่ง เพื่อแทนชาวเชียงใหม่ทั้งมวล เจ้าฟ้าระภาผ่อได้ขอให้เจ้าอุปราชาธรรมลังกา และที่ประชุมได้กล่าวสัจจะปฏิญาณต่อกันไว้ว่า

**“ตราบไตแม่น้ำคงไม่หาย เขาควายไม่ซื้อ ถ้าช้างเผือกไม่ยุบ
เมืองยางแดงกับเมืองเชียงใหม่ ยังเป็นไมตรีกันตราบนั่น...”**

โดยทั้งสองฝ่ายได้กล่าวเป็นภาษาของตนและต่างเก็บเขากระบือรักษาไว้ ถือเป็นวาจาสัตย์ที่มีต่อกันสืบต่อไปในภายภาคหน้า

ต่อมาเจ้ารัตนเมืองแก้วคำฝั้น อนุชาของเจ้าอุปราชาธรรมลังกา ซึ่งได้เดินทางไปในครั้งนี้ได้เกิดมีใจสมัครผูกพันรักรใคร่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกับเจ้านางตาเวยบุตรของเจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อและต่างตกลงปลงใจเป็นคู่ชีวิตต่อกัน หลังจากเสร็จพิธีการแล้วได้เดินทางกลับเมืองเชียงใหม่ นับเป็นครั้งแรกที่เจ้านายฝ่ายเหนือของเมืองเชียงใหม่ ได้ทำการสมรสกับเจ้าหญิงกะเหรี่ยง บุตรีเจ้าฟ้าเมืองยางแดง ซึ่งมีศักดิ์และมีฐานันดรเป็นเช่นเดียวกันและเจ้านางตาเวยองค์นี้ ต่อมาภายหลังได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) ว่า “เนตรนารีไวย”

ภายหลังต่อมาได้มีราชบุตรและธิดากับเจ้ารัตนเมืองแก้วคำฝั้นหรือเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นถึง ๕ องค์ด้วยกัน ราชบุตรองค์ใหญ่ชื่อ เจ้ามหาพรหมคำคง ได้เข้ารับราชการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นรัชกาลที่ ๓ ต่อมาได้เป็นเจ้าราชวงศ์ของเมืองเชียงใหม่ ในแผ่นดินพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เจ้าราชวงศ์ทรงเป็นพระบิดา พระเจ้าอินทวิไชยยานนท์ (อินทนนท์ ณ เชียงใหม่) เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๗ แม่เจ้าเนตรนารีไวยเป็นทாயาทเจ้าของป่าไม้สัก ซึ่งทำความมั่งคั่งให้กับเจ้าหลวงเศรษฐีคำฝั้นและบุตรหลานในสกุล ณ เชียงใหม่ ผู้สืบสายตรงจากแม่เจ้าเนตรนารีไวยและสืบสายจากเจ้าฟ้าน้อยระภาผ่อ

ครั้นต่อมา พระเจ้ากาวิละได้ถึงแก่พิราลัยแล้ว เจ้ามหาอุปราชาธรรมลังกาได้ขึ้นเสวยเมืองแทนเป็นพระเจ้าเชียงใหม่สืบต่อมา ทรงมีพระนามว่า พระเจ้าช้างเผือกธรรมลังกา ที่ขนานนามนี้ เพราะว่าในสมัยของท่านได้ทรงนำช้างเผือก ซึ่งได้พบในเมืองเชียงใหม่ไปถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) ณ กรุงรัตนโกสินทร์ จนถือได้ว่าสยาม – กะเหรี่ยง เป็นทั้งญาติสนิท เป็นทั้งมิตรสหายกันมาช้านาน และมีเชื้อสายสืบทอดกันมาแต่โบราณกาล ดังที่กล่าวมาแล้ว^๓

^๓ เรื่องเดียวกัน.

๓.๑.๒ กะเหรี่ยงสะกอในประเทศไทย

กะเหรี่ยงในประเทศไทยนั้นแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยๆตามลักษณะภาษาและวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ได้ ๔ กลุ่มด้วยกัน ดังนี้

๑. กะเหรี่ยงสะกอ (sgaw karen)

คนไทยในภาคเหนือเรียกกะเหรี่ยงสะกอว่า “ยางขาว” นอกจากนี้ ยังมีคำอื่นที่ใช้เรียก กะเหรี่ยงสะกอ ได้แก่ “ยางกะเลอ ยางป่า ยางเปียง” กะเหรี่ยงสะกอเรียกตัวเองว่า “ปกากะญอ” เป็นกะเหรี่ยงที่กลุ่มใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีจำนวนประชากรประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ คน อาศัยอยู่ใน จังหวัดตาก จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัด สุพรรณบุรี เป็นต้น

๒. กะเหรี่ยงโปว์ (Pwo karen)

คนไทยในภาคเหนือเรียกกะเหรี่ยงโปว์ว่า “พล่อ” หรือ “โพล่ง” บ้างก็เรียกว่า “ยาง เต้าเต้ ยางบ้าน” กะเหรี่ยงโปว์มีจำนวนประชากรเป็นที่สองรองจากกะเหรี่ยงสะกอคือ ประมาณ ๗๐,๐๐๐ คน อาศัยอยู่แถบจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ ตาก อุทัยธานี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ คนส่วนมากมักเข้าใจว่ากะเหรี่ยงสะกออาศัยอยู่ เฉพาะภาคเหนือและกะเหรี่ยงโปว์อาศัยอยู่เฉพาะทางตะวันตกเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วจะพบว่า กะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มอยู่ในจังหวัดเดียวกัน แต่แยกหมู่บ้าน ไม่ปะปนกัน เช่น จังหวัดเชียงใหม่ มีทั้ง กะเหรี่ยงสะกอและกะเหรี่ยงโปว์

๓. กะเหรี่ยงคะยา (Kayah karen), แบร (Bra), หรือบเว (Bwe)

คนไทยภาคเหนือและไทยใหญ่เรียกกะเหรี่ยงคะยาว่า “ยางแดง” ตามการแต่งกาย ของหญิงที่แต่งงานแล้วซึ่งนิยมใส่เสื้อทอแซมด้วยสีแดง การเรียกชื่อตามสีของเครื่องนุ่งห่มทำให้เกิด ความเข้าใจผิดและเรียกกะเหรี่ยงโปว์ว่า “ยางแดง” เช่นกัน เพราะมีการแต่งกายด้วยสีแดงในทำนอง เดียวกัน นอกจากนี้ยังพบคำว่า “กะเหรี่ยงแดง” ใช้เรียกกะเหรี่ยงคะยาเช่นกัน กะเหรี่ยงคะยามี จำนวนประชากรประมาณ ๑,๕๐๐ คน อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านห้วยเสือเฒ่า หมู่บ้านห้วยเดื่อและชุมชน บ้านห้วยเดื่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๔. กะเหรี่ยงตองสุ/ตองตู (Saungthu Karen) หรือปาโอ/พะโอ (Pa-O)

พม่าและไทยใหญ่เรียกชนกลุ่มนี้ว่า “ตองสุ” ซึ่งหมายถึง “ชาวเขา” ผู้หญิงกะเหรี่ยง ตองสุใส่ชุดสีดำจึงมีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษว่า “Black Karen” หรือ “กะเหรี่ยงดำ” กะเหรี่ยงตองสุ มีจำนวนประชากรประมาณ ๖๐๐ คน อาศัยอยู่ในไม่กี่หมู่บ้านในเขตอำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน นอกจากกะเหรี่ยงทั้ง ๔ กลุ่มเหล่านี้ ยังมีกะเหรี่ยงกลุ่มเล็กๆที่เพิ่งเข้ามาอยู่ในประเทศไทยและเป็นที่

รู้จักกันดีคือ ปาดอง หรือ กะเหรี่ยงคอยาว ลำสุตที่ตามหลังปาดองมาอีก มี กะยอ หรือ กะเหรี่ยงหุยาว^๔

๓.๑.๓ วิถีชีวิตของกะเหรี่ยงสะกอ

สังคมกะเหรี่ยงเป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตเป็นแบบพึ่งพาอาศัยตัวเองส่วนใหญ่จะมีการทำไร่หมุนเวียนเป็นอาชีพหลัก สำหรับทำงานของชาวปกาเกอญอนั้นผู้ชายกับผู้หญิงจะไม่เหมือนกัน ผู้ชายจะทำงานนอกบ้าน สำหรับผู้หญิงจะเกี่ยวกับการตำข้าว การถอนหญ้า การทอผ้า การเย็บผ้า ในส่วนงานของผู้ชายเป็นงานหนักหน่อย คือ ทำไร่ ทำนา ลำสัตว์ จับปลา ในวิถีชีวิตแต่ละวัน ผู้หญิงจะอยู่ในบ้านทำงานในบ้าน ลูกที่เป็นผู้ชายจะตามพ่อออกไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ลูกที่เป็นผู้หญิงก็ต้องเลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ ตำข้าว เลี้ยงน่อง ตักน้ำ (งานเหล่านี้เป็นงานผู้หญิง ผู้ชายไม่ทำ) เช่นเดียวกับเด็กผู้หญิงจะไม่ออกไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย^๕ โดยในหมู่บ้านจะมี “ฮีโซ”^๖ เป็นผู้นำการปกครองดูแลความความเป็นอยู่ของลูกบ้านในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นการจะลงเพาะปลูก (ทำไร่หมุนเวียน) หรือประกอบพิธีกรรมฮีโซจะเป็นผู้นำในการลงมือกระทำก่อน แม้กระทั่งหากมีข้อพิพาทในหมู่บ้านการตัดสินจะสิ้นสุดลงที่ ฮีโซ วิถีของคนกะเหรี่ยงเป็นวิถีอยู่แบบเรียบง่าย มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน พึ่งพาอาศัยตัวเองเป็นหลัก และเคารพผู้อาวุโส

๓.๒ ความเชื่อของกะเหรี่ยงสะกอ

๓.๒.๑ ความเชื่อเรื่องทั่วไป

ระบบความเชื่อของชนปกาเกอญอ มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่โดยชนปกาเกอญออย่างมาก โดยมีความเชื่อว่า “ชาว” เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ อยู่บนโลก จะมีเจ้าของปกปัก ดูแลรักษา เช่น ภูเขาแต่ละลูก สายน้ำแต่ละสาย ผืนป่าแต่ละผืน จะมีเจ้าของอยู่ ปกาเกอญอจะเรียกว่า “ที เก่อ จ่า” (เจ้าของน้ำ) “ก่อก เก่อ จ่า” (เจ้าของแผ่นดิน/ประกาศอาณาเขต)^๗ ระบบความเชื่อของคนปกาเกอญอนั้นไม่อาจแยกความสัมพันธ์ระหว่าง ดิน น้ำ ลม ไฟ ออกจากกันได้เพราะในความเป็นจริงนั้น ต่างมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์แนบแน่นกันจะเห็นได้จากคำ “เก่อจ่า” แปลว่า เจ้าของ คำนี้ชาวปกาเกอญอเอาไปใช้กับหลายอย่าง เช่น ทีเก่อจ่า แปลว่า เจ้าแห่งน้ำ ก่อ

^๔ ขจิตถัย บุรุษพัฒน์, **ชาวเขา**, (กรุงเทพมหานคร: แพรววิทยา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔-๑๘.

^๕ กาญจนา แก้วเทพ, **มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา: พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท**, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสารสินการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๖.

^๖ ฮีโซ หมายถึง ผู้นำหมู่บ้านที่สืบทอดการตามระบบของชาวกะเหรี่ยง

^๗ สน.ภูเขา.ชิ สุวิธาน.เนี้ยว, **ป่าสนวัดจันทร์ เรื่องราว ผืนดิน ป่าสนของปกาเกอญอมือเจ๊ะคี**, (เชียงใหม่: สันติภาพเพื่อสังคม, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

เก๋อจา แปลว่า เจ้าที่ เป็นต้น เก๋อจา คำนี้โดยมโนทัศน์ของชาวปกาเกอะญอนั้นเชื่อว่าทุกสรรพสิ่งในโลกนี้ จักรวาลนี้ ล้วนมีเจ้าของอยู่ดูแลรักษาเอาไว้

๓.๒.๒ ความเชื่อเรื่องผี

ก่อนจะมาดูความเชื่อเรื่องผีนั้น ขอแยกคำ ๒ คำนี้ให้ชัดเจนเสียก่อน คือเจ้าหรือเทวาอารักษ์กับผี ในวิสัยทัศน์ของชาวปกาเกอะญอนั้นคำว่า “เจ้าที่หรือเทวาอารักษ์” นั้นคนปกาเกอะญอเรียกว่า “เก๋อจา” ส่วนคำว่า “ผี” นั้น คนปกาเกอะญอเรียกว่า “ต่า หมื่อฆ่า” ซึ่งสถานะของทั้งสองนี้ต่างกันอย่างมาก โดย “เก๋อจา” นั้นเป็นสิ่งที่มีความใกล้ชิดกับมนุษย์ เป็นผู้มีความดีต่อมนุษย์ เป็นผู้คอยอนุญาตให้มนุษย์ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นผู้พิทักษ์รักษาธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์ได้มีผู้ใดมาละเมิดกฎเกณฑ์หรือขุดรื้อมากเกินไปจนความจำเป็น มนุษย์จึงมีความสัมพันธ์กับ “เก๋อจา” ในลักษณะเชิงบวกที่ต้องพึ่งพากันอย่างใกล้ชิด ส่วน “ต่า หมื่อฆ่า” เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อยากจะพบเจอเป็นสิ่งที่คนปกาเกอะญอรังเกียจ เนื่องจาก “ต่า หมื่อฆ่า” นี้คอยกลั่นแกล้งมนุษย์ คอยทำร้ายมนุษย์ที่อ่อนแอ เป็นตัวประกัน เพื่อเรียกร้องค่าไถ่จากมนุษย์ ไม่มีบุญคุณแก่มนุษย์แต่อย่างใดเป็นผู้ร้ายสำหรับปกาเกอะญอ ความสัมพันธ์ของ “ต่า หมื่อฆ่า” จึงมีลักษณะในเชิงลบ^๔ สำหรับความเชื่อเรื่องผี จะเห็นได้ว่าผีนั้นเป็นเป็นผู้ที่ไม่หวังดีคอยเบียดเบียนชาวปกาเกอะญออยู่เสมอ ปกาเกอะญอจึงต้องระวังและหลีกเลี่ยงเพราะเมื่อผีมาทำร้ายแล้วจะทำให้ต้องวุ่นวายในการเซ่นไหว้ให้กับผี ส่วน “เก๋อจา” หรือเจ้าที่ นั้นเป็นสิ่งที่คอยปกป้องรักษาสรรพสิ่งต่างๆ เมื่อมนุษย์ต้องการใช้สอยทรัพยากรจากธรรมชาติจะต้องขออนุญาตจากเก๋อจาหรือเจ้าที่นั้นเสียก่อนแล้วก็ต้องใช้เท่าที่จำเป็น ทั้งผีและเก๋อจานั้นมีความใกล้เคียงกันในความเข้าใจของคนปกาเกอะญอแต่คุณูปการทั้งสองอย่างนั้นแตกต่างกัน ปกาเกอะญอในความเชื่อเรื่องผี นั้นเป็นสิ่งที่น่ากลัวและคอยกลั่นแกล้งทำร้ายปกาเกอะญออยู่เสมอ

๓.๒.๓ ความเชื่อเรื่องขวัญ

คนกะเหรี่ยงมีความเชื่อว่าคนเรานั้นมีขวัญอยู่ในตัวเองทั้งหมด ๓๗ ขวัญ เมื่อขวัญของเราหายไปหรือหนีจากไปจะเป็นเหตุให้เกิดอาการเจ็บป่วย ไม่สบายขึ้นมา การจะให้อาการเจ็บป่วย ไม่สบายหายไบนั้น จะต้องมีการเรียกขวัญและผูกข้อมือ ฉะนั้นสุขภาพจะแข็งแรงสมบูรณ์ได้ก็ต้องขึ้นอยู่กับขวัญทั้ง ๓๗ ขวัญด้วยเช่นกัน ประกอบด้วยขวัญที่อยู่ในตัวคน ๕ ขวัญ คือ ขวัญกระหม่อม ขวัญมือขวา ขวัญมือซ้าย ขวัญเท้าซ้าย และขวัญเท้าขวา นอกนั้นเป็นขวัญที่อยู่ในตัวสัตว์ (ยกเว้นขวัญข้าว) ประกอบด้วยสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ ทั้งบนบกและในน้ำ คือ ขวัญหอย ขวัญปลา ขวัญหมา ขวัญจิ้งหรีด ขวัญตุ๊กแก ขวัญนก ขวัญชะนี ขวัญไก่อ่า ขวัญกวาง ขวัญหมี ขวัญนกเหือง (ปากขาว) ขวัญนก

^๔ จิ สุวิธาน, พร้อมพล สัมพันธ์โน, วิถีน้ำ วิถีคนปกาเกอะญอมือเงา (ป่าสนวัดจันทร์) เรื่องราวภูมิปัญญาในการใช้และรักษาน้ำของคนปกาเกอะญอ, (เชียงใหม่: บริษัท สันติภาพแพ็คพรีนซ์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔๖-๔๗.

เหวี่ยง (ปากทอง) ขวัญเม่น ขวัญกระทิง ขวัญกิ่งกือ ขวัญเต่า ขวัญปู ขวัญเขียด ขวัญจิ้งเหลน ขวัญต๊กแตน ขวัญแมงมุม ขวัญหนู ขวัญหมูป่า ขวัญแก้ง ขวัญเสือ ขวัญตุ่น ขวัญเลียงผา ขวัญแรด ขวัญตะกวด ขวัญกุ่มและขวัญช้าง^๙ เห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องขวัญของคนกะเหรี่ยงนี้เชื่อมโยงกับชีวิตและการดำเนินชีวิตของคนกะเหรี่ยง ทั้งนี้ยังเป็นย้ำเตือนให้รู้ว่าคนกะเหรี่ยงกับสัตว์ป่าดำรงอยู่ร่วมกันและต้องพึ่งพากันและกัน

๓.๓ แนวคิดเรื่องมนุษย์ของกะเหรี่ยงสะกอ

๓.๓.๑ ความหมายของคำว่ามนุษย์

ความหมายของมนุษย์ในมุมมองของกะเหรี่ยงหรือคนปกากะญอนั้นอาจจะไม่ได้ให้ความหมายอย่างชัดเจนหรือนิยามมนุษย์ว่าหมายถึงอะไร คืออะไร แต่มีตำนานที่กล่าวถึงการกำเนิดของชาวกะเหรี่ยงอยู่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้ว่า ชาวกะเหรี่ยงนั้นให้ความสำคัญถึงหรือมองมนุษย์ลักษณะอย่างไร เป็นเช่นไร โดยในตำนานกล่าวไว้ว่า กะเหรี่ยงเชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลก สร้างต้นไม้ สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง และสุดท้ายพระเจ้าสร้างมนุษย์ซึ่งมีหลายเผ่าพันธุ์ พระเจ้าได้สร้างกะเหรี่ยง(ปกากะญอ) เป็นลูกคนโต ก่อนที่พระองค์จะจากโลกไปทรงเรียกลูกทั้งหลายมาหา พระองค์ตรัสว่า “ใครจะครองโลก” ปรากฏว่าน้องๆ ทั้งหลายอยากได้และแบ่งกันคนละส่วนๆ กะเหรี่ยงซึ่งเป็นพี่คนโตก็ปล่อยให้ น้องๆ แบ่งกันให้ได้ตั้งใจเสียก่อน แล้วคิดในใจว่าน้องๆ คงเหลือไว้ให้บ้างแต่สุดท้ายน้องๆ แบ่งกันหมดไม่เหลือไว้ให้พี่คนโตแม้แต่ผืนเดียว กะเหรี่ยงจึงต้องมีชีวิตอยู่แบบนี้ โดยเมื่อแรกเริ่มนั้นชนเผ่าทั้งปวงเป็นพี่น้องกัน กะเหรี่ยงเป็นพี่ชายใหญ่อยู่ในฐานะอันพึงได้รับการเคารพจากหมูน้องๆ ชนเผ่าอื่นๆ เช่น ไทย จีน อินเดีย ญี่ปุ่น..เป็นลูกคนกลาง ส่วนฝรั่งผิวขาวเป็นน้องสุดท้อง ครั้นเมื่อพระเจ้าได้มอบ แผ่นอักขระ พี่ใหญ่เจ้าเก่าก็บอกว่าไม่มีเวลาไปเอา เพราะกำลังทำงานตายห้อยอยู่ในไร่ ให้น้องคนสุดท้องคือฝรั่งรับแทน แต่ฝรั่งใจไม่ซื่อได้แอบนำแผ่นอักขระคือหนังสือกลับมาทำการศึกษาหาความรู้และพัฒนาบ้านเมืองของตนจนเจริญรุ่งเรืองมีชีวิตอย่างสุขสบาย ตรงกันข้ามกับพี่น้องกะเหรี่ยงที่มีชีวิตลำบากตกทุกข์ได้ยากตรากตรำทุกวันนี้ เรื่องราวที่ถูกบันทึกไว้ในบทกลอนดังนี้

หลิ ทุ หลิ เจ๊ะ หลิ ปา ยวา

หลิ ลอหมา เพลาะ เลอ กอลา

หนังสือเงินหนังสือทองหนังสือพระเจ้า

หนังสือมันหายไปแล้วในถิ่นแดนฝรั่ง ฯลฯ

^๙ กรรณิการ์ พรหมเสาร์และเบญจา ศิลารักษ์, ปาเจ็ดชั้น: ปัญญาปราชญ์, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๔.

กะเหรี่ยงได้ทั้งทำยการเล่าตำนานนี้ว่า สักวันหนึ่งน้องคนฝรั่งผิวขาวจะข้ามน้ำข้ามทะเล หอบอักษะมาคืนให้ และเมื่อถึงวันนั้นกะเหรี่ยงจะมีความเจริญรุ่งเรืองและมีชีวิตที่เปี่ยมด้วยความสุข ดุจเดียวกับน้องฝรั่งผิวขาวสำหรับความสัมพันธ์มนุษย์ด้วยกันเองนั้น ปกาเกอญออธิบาย ความสัมพันธ์ทางสังคมของตัวเองเริ่มจากจุดที่ใกล้ชิดที่สุด คือความสัมพันธ์ในครอบครัวแล้วไล่เรียง เรื่อยไปถึงชุมชน หมู่บ้านและเพื่อนร่วมโลกคนอื่นๆจากตำนานคำบอกเล่าของปกาเกอญอนั้นแสดงให้เห็นปกาเกอญอทั้งมวลล้วนเป็นพี่น้องกันเพราะสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน^{๑๐} มนุษย์ใน ความหมายหรือนิยามของชาวกะเหรี่ยงเมื่อมองผ่านตำนานที่กล่าวไว้ข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า กะเหรี่ยง มองมนุษย์ทุกคนเป็นพี่น้องกัน โดยตัวชาวกะเหรี่ยงเองเป็นพีคนโต พีคนโตที่จะต้องมีความเสียสละ เกื้อกูลช่วยเหลือพี่น้องๆทุกคน แม่ว่าน้องๆบางคนอาจจะไม่เชื่อตรงกับตัวเองก็ตาม ซึ่งจะไม่ว่ากล่าวโทษ น้องๆนั้นเลยแต่จะสงบนิ่งเพื่อให้น้องๆเหล่านั้นมีสำนึกขึ้นมาเอง สรุปคือ มนุษย์ในมุมมองของชาว กะเหรี่ยงคือ คือ มนุษย์ทุกคนเป็นพี่น้องกัน สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกันฉะนั้นแล้วต้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลให้แก่กันและกัน มีความรักความสามัคคีซึ่งกันและกัน

๓.๓.๒ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ

ปกาเกอญอมีสำนึกประการหนึ่งที่สัมพันธ์กับสิ่งสูงสุดเหนือธรรมชาติ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อลูกหายไปป่า ไม่สามารถจะติดตามได้ปกาเกอญอจึงมีความหวังว่า “มีสิ่งสร้าง (หมายถึงองค์ ผู้สร้างสรรพสิ่งทุกอย่างในโลก) เพราะฉะนั้น สิ่งสร้างนั้นก็ต้องดูแลรักษาไว้”(คล้ายๆคนภาคกลาง เวลาที่ตกใจ แล้วจะร้องว่า “คุณพระช่วย” แสดงความเชื่อว่า มีสิ่งสูงสุดคอยช่วยเหลือตนเองอยู่) หรือ เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นก็สามารถรอดพ้นจากอันตรายของเหตุการณ์นั้นเพราะความเมตตาของสิ่ง สูงสุด ปกาเกอญอเรียกสิ่งสูงสุดเหนือธรรมชาตินี้ว่า“ต่าที ต่าเต๊ะ”หมายถึงผู้สร้าง เจ้าของความถูกต้อง เจ้าของคุณธรรม เจ้าของสัจธรรม เจ้าของแห่งความยุติธรรมและเป็นต้นกำเนิดของทุกสิ่งทุก อย่าง^{๑๑} ด้วยสำนึกที่มีของปกาเกอญอนี้ทำให้ชาวปกาเกอญอเคารพสิ่งธรรมชาติที่ตัวเองได้อาศัยอยู่ รู้จักใช้สอยธรรมชาติให้เป็นประโยชน์และรู้จักการดูแลรักษาสิ่งสรรพการเหล่านั้นให้คงทนอยู่กับ ลูกหลานโดยจะขอแยกออกมาให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชาวปกาเกอญอที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติหรือ ธรรมชาตินั้นเอง

๑. โลกทัศน์ว่าด้วย ทรัพยากรธรรมชาติคือทุกอย่างต่างมีชีวิตเหมือนกับมนุษย์ กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่า ต่างล้วนแล้วแต่มีชีวิตทั้งสิ้น ต้องใช้สอยให้สมดุลกับความต้องการให้ เหมาะสมกับวิถีชีวิต ซึ่งจะทำให้เป็นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่

^{๑๐} กาญจนา แก้วเทพ, *มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา:พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท*, หน้า ๓๐.

^{๑๑} *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๒๘-๒๙.

๒. โลกทัศน์ว่าด้วย ทรัพยากรธรรมชาติทุกอย่างล้วนมีเจ้าของ กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่า ล้วนมีเจ้าของมีผู้พิทักษ์ดูแลรักษาอยู่ทั้งสิ้น

๓. โลกทัศน์ว่าด้วย ทรัพยากรธรรมชาติเป็นบุพการี ผู้ให้กำเนิดชีวิต กล่าวคือ ทรัพยากรธรรมชาติเปรียบเสมือน พ่อ แม่ ผู้ให้กำเนิดชีวิต เป็นผู้หล่อเลี้ยง เป็นผู้มีพระคุณ เพราะฉะนั้นจะต้องดูแลรักษาและทะนุถนอมเพื่อให้อยู่กับเราตราบนานาน ดังธาหรือบทกวีโบราณที่เป็นสุภาษิตของคนปกากะญอพบว่า

“โหม่ ป่า เหม่ ซี ลอ กา ตี เหม่ ลอ พิ ที โกละ ลอ ซี”

ยามพ่อ แม่สิ้นลมหายใจ ดังป่าแล้ง ลำธารแห้งขอด

“ดู ปว่า โอะ ตี เต่อ เก่อ เรอ ตี โหม่ ป่า อะ ตี ต่า เก่อ เลอ”

ยังมีผืนป่ารอบตัวเรา ดังพ่อแม่ยังอยู่อบอุ่นใจ

๔. โลกทัศน์ว่าด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ คือ “ต่า โอะ มู” หรือชีวิต กล่าวคือ วิถีชีวิตของคนปกากะญอนั้นผูกพันแนบแน่นกับทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติเองยังเป็นปัจจัยในการดำเนินวิถีชีวิตอีกด้วย ดังธาหรือบทกวีโบราณที่เป็นสุภาษิตของคนปกากะญอพบว่า

ที เก่อ ฮะ กอ ออ หน่อ เออ ก่อ เก่อ ฮะ กอ ออ หน่อ เออ

ขอ แว เอาะ โอ เต่อ หมี่ เลอ โธ่ แว เอาะ โอ เต่อ หมี่ เลอ

กว่า ลอ ต่อ เลอ ฮี คอ เตอ หน่อ แล ต่า เตอ ห่อ เตอ เยอ

หากวันใดลำธารเหือดแห้ง หากวันใดผืนป่ามลาย

นกไพรไม่ยอมส่งเสียงร้อง ไก่ป่าไม่ยอมจะขับขาน

เมื่อมองไปยังท้ายหมู่บ้าน แม่นางไปทำงานกับน้ำตา^{๑๒}

โลกทัศน์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าวิถีคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กันทั้งคน ทั้งสัตว์ รวมกระทั่ง ดิน น้ำ ป่า เอง ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ไม่ใช่ผู้สร้างธรรมชาติ จึงไม่มีสิทธิ์ที่จะครอบครองมาเป็นสมบัติหรือควบคุม ทรัพยากรธรรมชาติ มีสิทธิ์เพียงการใช้และรักษาเท่านั้นเอง ในทางตรงข้ามกันนั้นเอง คนที่เรียนรู้ปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ เคารพธรรมชาติและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างระมัดระวังให้สมดุลกับชีวิต ทั้งคนและสัตว์ต่างก็สามารถจะดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข^{๑๓} ด้วยสำนึกของคนปกากะญอที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาตินี้ได้หล่อหลอมให้วิถีคิดและการจัดการกับธรรมชาติเป็นไปแบบพึ่งพาอาศัยกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทั้งให้ความเคารพต่อธรรมชาติ เคารพในถิ่นของ

^{๑๒} สน.ภูเขา.ชิ สุวิธาน.เนี้ยว, ป่าสนวัดจันทร์ เรื่องราว ผืนดิน ป่าสนของคนปกากะญอมือเจ๊ะคี, หน้า ๔๕-๔๗.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

ปกากะเณยอนั้นคือ การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้าย ทำลายและการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติแบบกลมกลืนกัน จึงเห็นได้ว่าในถิ่นอาศัยนั้นมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ให้เห็นและได้สัมผัสจนถึงทุกวันนี้

๓.๓.๓ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม

ชีวิตของชาวปกากะเณย (individual) เป็นส่วนหนึ่งและเป็นส่วนที่สำคัญอย่างขาดเสียมิได้ของชุมชน (community) ชีวิตของทุกคนจะอยู่ในระบบกลุ่ม ไม่มีชีวิตใครในชุมชนถูกทอดทิ้งเลยดังนั้นชีวิตรวมหมู่จึงเป็นปึกแผ่นมากเพราะเป็นหลักประกันของทุกคน การทำพิธีกรรมต่างๆมากมายมีบทบาทสำคัญและตอกย้ำความเป็นปึกแผ่นและชุมชนที่อยู่กันด้วยสันติสุขดังกล่าวดังกล่าวต้องการปลูกฝังคุณธรรมเกี่ยวกับการไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น การปลูกฝังคุณธรรมการไม่เอาัดเอาเปรียบกันนี้แสดงออกมาในนิทานต่างๆหลายเรื่อง เช่น นิทานต้นตระกูลเรื่อง “โผ่แค” และ “จอบา” ตระกูลของจอบาเป็นตระกูลคนรวยแต่มีความละโมภโลภมาก ส่วนโผ่แคนั้น เป็นคนยากจน (ปกากะเณยเชื่อว่าตนสืบเชื้อสายมาจากโผ่แค) แต่โผ่แคต้องการแบ่งเป็นของของคนทุกคน ๒ ตระกูลนี้จึงมีความขัดแย้งกัน โดยนิทานที่กล่าวถึงการโต้แย้งตอบโต้กันระหว่างจอบากับโผ่แคมักจบลงด้วยโผ่แคเป็นผู้ชนะด้วยความเฉลียวฉลาด ซึ่งนิทานประจำตระกูลนี้ช่วยกลมเกลียวให้เด็ก ๆ มีคุณธรรมแบบโผ่แคและไม่ต้องการคนประเภทเดียวกับจอบาอยู่อาศัยกับพวกตน^{๑๔} สำหรับปกากะเณยนั้นให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์กับสังคมเป็นอย่างมากเนื่องจากปกากะเณยมีความเชื่อ ว่าพระเจ้าสร้างปกากะเณยขึ้นมา สร้างมาให้เกิดมาเป็นพี่น้องกันแม้จะต่างชาติพันธุ์หรือต่างภาษาก็ตาม ด้วยเหตุนี้ชาวปกากะเณยจึงมีความเป็นมิตรกับทุกคน ความรู้สึกเป็นมิตรของปกากะเณยนั้นมิได้จำกัดแค่เฉพาะหมู่วงศ์ญาติหรือชนเผ่าเดียวกันเท่านั้นแต่มีมิตรภาพและความเอื้ออาทรนี้มีผลต่อเพื่อนมนุษย์ทุกคน แม้แต่คนแปลกหน้า ก็ยังฝังลึกอยู่ในวัฒนธรรมดั้งเดิม จากตำนานของปกากะเณยจะบอกว่าสมัยก่อนเราท้องที่น้อง (ขา) แล้วเขาจะนับถือว่าจากการท้องที่ขานี้ มนุษย์ทุกคนจึงเป็นพี่น้องกัน ดังที่คำกลอนบอกไว้ว่า “พี่อยู่ต้นน้ำ น้องอยู่ปลายน้ำ แต่เราอยู่แทนกันได้ ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนก็ตาม”^{๑๕} ความสัมพันธ์กับสังคมของปกากะเณยนั้นจึงเป็นไปเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่ว่าจะเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติก็ตามแต่ ฉะนั้นจะเห็นได้ถึงอิทธิพลของนิทานต้นตระกูลที่มีอิทธิพลและส่งผลมายังปกากะเณยปัจจุบันนี้

เมื่อมองภาพวัฒนธรรมโดยส่วนรวมของปกากะเณยจะพบว่า แตกต่างจากวัฒนธรรมของสังคมเมืองอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้ เพราะเนื้อในของวัฒนธรรมปกากะเณยนั้น ให้คุณค่าแก่ทุกสิ่ง

^{๑๔} กาญจนา แก้วเทพ, มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา : พลัสสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท, หน้า ๓๒-๓๓.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

ทุกอย่าง ให้ความหมายต่อทุกสิ่งทุกอย่างและเคารพต่อคุณค่าและความหมายนั้น เป็นการสร้างความสัมพันธ์แบบประสานสอดคล้องกลมกลืนกัน (harmonious) และถือความเป็นหนึ่งเดียวกัน (unity) ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่เครือญาติและหมู่บ้าน ตั้งแต่เด็กจนแก่ โดยมีคนเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ ปกาเกอญอให้คุณค่าแม่แต่เวลาและสถานที่ ดังที่ปรากฏให้เห็นในเพลง ในพิธีกรรม ในบทกลอน คำคมทุกสิ่งทุกอย่างล้วนกลมกลืนกัน ซึ่งปกาเกอญอมีความเชื่อเดิมพื้นฐานคือ ปกาเกอญอต้องพึ่งตนเอง จึงต้องรักกัน สามัคคีกันและช่วยเหลือกันตลอด^{๑๖} จากวัฒนธรรมของปกาเกอญอนี้จะเห็นถึงวิธีการมองของปกาเกอญอที่มองแบบองค์รวม คือ ทุกสรรพสิ่งล้วนสอดรับประสานซึ่งกันและกันที่มีความสัมพันธ์กันอยู่เนื่องนิิตย์

๓.๔ พิธีกรรมการผูกข้อมือของกะเหรี่ยงสะกอ

๓.๔.๑ แนวคิดและกำเนิดของพิธีกรรมการผูกข้อมือ

แนวคิดและกำเนิดของพิธีกรรมการผูกข้อมือนี้น่ามาจากความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงสะกอที่เชื่อเรื่องขวัญ เมื่อขวัญนั้นเมื่อตกหล่นหายไปแล้วก็จะเห็นให้ต้องเกิดอาการเจ็บป่วย การผูกข้อมือจึงเป็นการล่อขวัญให้กลับมาอยู่กับตัวเอง^{๑๗} โดยดูจากคำกล่าวใช้ที่เรียกขวัญแสดงให้เห็นถึงการเรียกหรือการล่อขวัญให้กลับมาอยู่กับตัวตน

“ปรีอ...โพหมื่อโพควาลอกเก มื่อชาเตอณีญาฮี เปอกีเงนาเกะเงนา เกอะะเมโตพี เกอะะเมคลอโบะ เกอะะชอกิติ เกเตอเกอลาจีเงะ เกเตอเกอลาจีแซว เกอะะชิ เกอะะเมวา เกอะะทีชชอ เกเตอเกอชอที เกเตอเตอลาชอดา เกอลาเสอะชินุ่ยมี เกตืออ่าเลื้อ เกตืออ่าเซ เกโอะฮู เกโอะเพะ เกโอะเลอะเตอะโชหลอปู เกโอะโพว เกโอะฮู เกมี่เห่น เกโอะหมื่อ มีบะอ่าหญ่ เกื่อะบะอ่าโจ ฮะมีเตอเก ฮะเพล๊ะ เตอเก มื่อเตอชานิญาฮี แลฮูญาปา ปรีอ เกโพหมื่อโพควาลอกเก”

ปรีอ...ขวัญเอยขวัญมา ขวัญลูกชาย ขวัญลูกหญิง วันนี้เราได้เรียกขวัญผูกข้อมือ ขอให้กลับมากินข้าวปูก กลับมากินข้าวต้มมัด กลับมากินน่องไก่ กลับมาพร้อมกับขวัญมือซ้ายและขวัญมือขวา กลับมากินหล้า กลับมากินข้าว กลับมากินน้ำ กลับมากับขวัญด้านบน กลับมากับขวัญด้านล่าง ขวัญทั้ง ๓๗ ขวัญ จงกลับมาให้หมด มาอยู่ร่วมสามัคคีกัน มาอยู่ในบ้านในเรือน กลับมานอนหลับ กลับมาฝันดี อยู่เย็นเป็นสุข อายุมันยืนยาว อย่าไปหลงป่า อย่าไปหลงดง ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป...ขวัญลูกชายลูกหญิง..เอย..จงกลับมา^{๑๘}

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๘.

^{๑๗} พระพุทธมน วิฑมโล (กะพอ), สัมภาษณ์ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๘} พระนิคม กิจจสาร (ตุแฮ)และคณะ, รวม ๓๖ คำสอนบรรพบุรุษปกาเกอญอ, (เชียงใหม่: พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๓.

จากคำกล่าวที่ใช้เรียกขวัญข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าชาวกะเหรี่ยงเชื่อว่ามนุษย์เรามีขวัญอยู่ ๓๗ ขวัญ แล้วต้องทำการเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตัวกับตน เมื่อยามที่ขวัญตกหล่นหายไปหรือหลงติดอยู่ที่ใดที่หนึ่ง โดยทุกๆหนึ่งปีจะมีการผูกข้อมือเรียกขวัญหรือกัจจือในระดับชุมชนแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งจะมีการผูกข้อมือเรียกขวัญในช่วงเดือนกุมภาพันธ์(ทีแพะ)และเดือนสิงหาคม (ลาคุ)นอกจากนั้น การผูกมือเรียกขวัญตามความจำเป็นของแต่ละครัวเรือนในระดับครอบครัว

๓.๔.๒ ผู้นำประกอบพิธีกรรมการผูกข้อมือ

พิธีกรรมการผูกข้อมือของชาวกะเหรี่ยงมีหลายแบบ แต่ละแบบจะมีผู้นำหรือบุคคลสำคัญเป็นผู้ประกอบพิธีให้ซึ่งแตกต่างกันไปตามความสามารถเฉพาะหรือตามกฎเกณฑ์ในพิธีนั้นๆ ซึ่งบุคคลที่จะประกอบพิธีดังกล่าวนั้นประกอบด้วย ๑. ผู้นำหมู่บ้าน (ฮีโซ) ๒. หมอเรียกขวัญ ๓. หมอคาถา ๔. พ่อ-แม่/ตา-ยาย^{๑๙} โดยแสดงเป็นตารางดังนี้

ผู้นำประกอบพิธี	พิธีกรรม
ผู้นำหมู่บ้าน (ฮีโซ)	นำทำพิธีผูกข้อมือปีใหม่ (หนีถ่อซอ)
หมอเรียกขวัญ	นำทำพิธีผูกข้อมือเรียกขวัญ
หมอคาถา	นำทำพิธีผูกข้อมือวันอังคารและผูกข้อมือเดือนดับ
พ่อ-แม่/ตา-ยาย	นำทำพิธีผูกข้อมือเลี้ยงผีเรือน
***พิธีผูกข้อมือแบบอื่นๆ	ใครจะเป็นผู้นำพิธีก็ได้ ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัว

*** (ตารางแสดงผู้นำประกอบพิธีกรรมต่างๆ)

๓.๔.๓ รูปแบบพิธีกรรมการผูกข้อมือ

รูปแบบการผูกข้อมือของกะเหรี่ยงนั้นมียุ่ด้วยกัน ๒ รูปแบบ ดังนี้

๑. พิธีกรรมการผูกข้อมือระดับชุมชน

พิธีกรรมการผูกข้อมือระดับชุมชนนั้นจะมีอยู่แบบเดียว คือ การผูกข้อมือปีใหม่ (ซึ่งเป็นพิธีผูกข้อมือที่ถือว่าเป็นประเพณี) โดยเป็นการร่วมกันประกอบพิธีกรรมของคนในชุมชนในพื้นที่นั้นๆ

^{๑๙} มานพ ชื่นภักดี, ประเพณีผูกข้อมือชนเผ่าปกาเกอะญอ (กัจจือลาซุ) ตำบล แม่จัน อำเภอ อัมพาง จังหวัด ตาก, (ตาก: วัฒนธรรมจังหวัดตาก, ๒๕๕๓), หน้า ๗๒.

๑.๒ การผูกข้อมือปีใหม่

ปีใหม่ ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินชีวิตใหม่ ในพิธีผูกข้อมือปีใหม่นี้จะคาบเกี่ยวกับพิธีเลี้ยงผีบ้านด้วย โดยก่อนจะผูกข้อมือนั้นจะมีการเลี้ยงผีบ้านด้วย เช้าของวันปีใหม่ทุกคนจะสวมเสื้อผ้าใหม่และทุกครัวเรือนจะเตรียมสิ่งของที่ใช้เป็นเครื่องมือในพิธีกรรม เช่น เสื้อผ้าใหม่ ผ้าห่มหมอน อุปกรณ์ทอผ้า เหล้า ด้าย ขนม (เมตอ เมตอพิ) ฯลฯ ใส่ลงกะละมังหรือตะกร้า หรือภาชนะใดก็ได้ที่มีอยู่ นำไปที่หัวบันได ทำพิธี (จะเป็นใครก็ได้ในครัวเรือนนั้น) อุ้มโกไปที่บ้านใด ใช้ไม้คนข้าวเคาะที่หัวแม่บันได เรียกขวัญทุกคนให้กลับมา เรียกโชค เรียกเงิน เรียกทอง เข้าบ้านและไล่สิ่งชั่วร้าย เสนียดจัญไรออกไป ใช้ไม้เคาะหัวหัวโกเป็นพิธีหรือจะเคาะให้ตายเลยก็ได้ ยกข้าวของที่ใช้ในพิธีเข้าบ้าน หุงข้าว ทำอาหารให้เรียบริ้อย โก ๒ ตัวที่ใช้ในพิธีต้องทำอาหารเพียงอย่างเดียวเท่านั้นคือ แกงข้าวเบือ (แกงโกใส่ข้าวสาร) เมื่ออาหารสุกแล้วต้องรอดูว่า ฮีโซ่ ทำพิธีผูกข้อมือที่บ้านฮีโซ่ เสร็จหรือยัง ถ้าเสร็จแล้วก็เชิญฮีโซ่ มาทำพิธีผูกข้อมือให้โดยทุกคนในครอบครัวจะนั่งล้อมรอบวงขันโตก ฮีโซ่จะหยิบเนื้อโกและข้าวกินก่อนคนอื่นพอเป็นพิธี แล้วก็เริ่มผูกข้อมือให้สมาชิกในครัวเรือนโดยเรียงลำดับตามอาวุโส จากอายุมากที่สุดถึงอายุน้อยที่สุด (หากว่าฮีโซ่มาทำพิธีให้ไม่ได้ ผู้อาวุโสในบ้านนั้นก็ทำพิธีเอง)

เมื่อเสร็จจากการผูกข้อมือแล้ว ทุกคนร่วมรับประทานอาหาร ขนม และดื่มเหล้า ถ้าสมาชิกในบ้านคนไหนไม่สามารถมาร่วมงานนี้ได้ ก็ต้องเก็บข้าว ๑ ก้อน เนื้อโก ๑ ชิ้น และด้ายสำหรับผูกมือไว้ให้ ถ้ากลับมาวันไหนต้องกินของเหล่านั้น แต่หากว่าของเหล่านั้นถูกสัตว์หรือแมลงกินไปก็ไม่เป็นไร เพียงแต่นำด้ายมาผูกข้อมือให้กับบุคคลในบ้านที่กลับมานั้น

ตลอดทั้งวันจะมีญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงต่างหมู่บ้านมาเที่ยวหา สมัยก่อนจะร่วมกันร้องเพลงหรือขับบทลำนำนางของเผ่า งานประเพณีผูกข้อมือปีใหม่ เจ้าของบ้านต้องเตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงแขก ถ้าแขกมาบ้าน เจ้าของบ้านจะผูกข้อมือให้แขกและแขกก็จะผูกข้อมือให้เจ้าของบ้านคืน พร้อมกับกล่าวคำอวยพรให้แก่กันและกัน^{๒๐}

๒. พิธีกรรมการผูกข้อมือระดับครอบครัว

พิธีกรรมการผูกข้อมือระดับครอบครัวนั้นมีอยู่หลายแบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับครอบครัวนั้นๆที่จะประกอบพิธีกรรมนั้นขึ้นมา ซึ่งประกอบด้วย

๒.๑ พิธีผูกข้อมือตามประเพณี

เป็นประเพณีชาวกะเหรี่ยง โดยในระยะเวลา ๑ ปี ทุกคนจะต้องทำพิธีผูกข้อมือให้ตนเอง ๑ ครั้ง ถึงแม้ว่าในระยะเวลา ๑ ปีนั้น ไม่มีการเจ็บไข้ได้ป่วยเลยก็ตาม วันเวลาที่จะทำพิธีก็ไม่มี

^{๒๐} มานพ ชื่นภักดี, ประเพณีผูกข้อมือชนเผ่าปกากะญอ (ก๊อจลาซุ) ตำบล แม่จัน อำเภอ อุ่มผาง จังหวัด ตาก, หน้า ๗๖-๗๘.

การกำหนดไว้ บุคคลใดจะทำเมื่อใดก็ได้ตามแต่ความเหมาะสมในด้านเวลาและโอกาสของบุคคลนั้นๆเอง คนที่พิธีผูกข้อมือก็ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว ใครจะเป็นคนทำตามพิธีก็ได้ซึ่งโดยส่วนมากแล้วบุคคลในครอบครัวจะทำกันเอง เช่น พ่อแม่ผูกให้กับลูก สามีผูกให้กับภรรยา ภรรยาผูกให้สามี เป็นต้น โดยพิธีจะเป็นไปด้วยความเรียบง่าย เพียงแต่นำไถมาฆ่า นำไถไปปรุงอาหารซึ่งไม่จำกัดว่าอาหารต้องเป็นอะไร จะต้มหรือแกง หรือย่างก็ได้ เมื่อพร้อมกันแล้วก็เตรียมใส่ขันโตก ใช้ด้ายพาดบนขันโตก ผู้ทำพิธีผูกข้อมือให้เจ้าของงานพร้อมกับกล่าวคำอวยพรให้ เมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วเจ้าของงานจะรับประทานอาหารก่อนคนอื่นในพิธี จากนั้นนั้นทุกคนก็จะร่วมรับประทานอาหารกัน

๒.๒) พิธีผูกข้อมือธรรมดา

พิธีนี้จะประกอบเมื่อมีการเจ็บป่วยเล็กน้อยๆจะมีพิธีผูกข้อมือให้คนป่วย เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ โดยการประกอบพิธีกรรมนี้จะเป็นบุคคลใดก็ได้ ซึ่งอาจจะเป็นพ่อ-แม่ หรือตา-ยาย หรือผู้อาวุโสในตระกูล แต่จะกฎเกณฑ์เงื่อนไขว่า คนที่มีอายุน้อยจะทำพิธีให้คนอายุมากไม่ได้ และวันที่จะประกอบพิธีดังกล่าวจะต้องเลือกวันที่คนในครอบครัวสะดวกและว่างเว้นจากการงาน โดยพิธีดังกล่าวนี้ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ซึ่งจะประกอบพิธีตอนเช้าหรือตอนเย็นก็ได้แต่ความสะดวก แต่ส่วนมากแล้วนิยมทำกันในตอนเช้ามากกว่า เพราะถือว่าเป็นฤกษ์ดี พิธีจะเริ่มโดยการฆ่าไถ ทำอาหารหุงข้าวตระเตรียมให้พร้อมจัดข้าวสารอาหารใส่ขันโตก วางสายด้ายพาดบนหัวขันโตก คนประกอบพิธีใช้ไม้คนข้าวเคาะที่หัวขันโตกพร้อมกับกล่าวเรียกขวัญ เรียกโชคลาภให้ กล่าวเสร็จคนประกอบพิธีก็ผูกข้อมือให้ จากนั้นคนในครัวเรือนก็ผูกข้อมือให้ แต่คนที่อายุน้อยจะทำผูกข้อมือให้มีอายุมากกว่าไม่ได้ เมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้ว คนป่วยจะรับประทานอาหารเป็นคนแรกและทุกคนก็จะรับประทานอาหารด้วยกัน^{๒๑}

๒.๓) พิธีผูกข้อมือเรียกขวัญ

พิธีนี้จะทำเมื่อคนมีอาการเจ็บป่วย แล้วมีการทำพิธีเสี่ยงทำนายโรค และผลของการเสี่ยงทำนายพบว่าขวัญออกจากร่างกายไป จึงจะต้องประกอบพิธีเรียกขวัญให้กลับมาอยู่ในร่างกายด้วยความเชื่อว่า ถ้าขวัญมาอยู่ในร่างกายครบแล้ว อาการเจ็บป่วยจะหาย ร่างกายจะแข็งแรงตามปกติ^{๒๒} ผู้นำประกอบพิธีคือ หมอเรียกขวัญ ส่วนคนในครัวเรือนหรือญาติๆจะเป็นผู้ช่วยในการทำพิธีเมื่อเตรียมสิ่งของที่ประกอบพิธีใส่ตะกร้าหรือภาชนะอื่นๆแล้วนำไปวางที่หัวบันได ผู้ประกอบพิธีอุ้มไถไปที่บันได ใช้ไม้คนข้าวเคาะหัวบันไดพร้อมกับเรียกให้ขวัญคนป่วยกลับมาหาคนป่วย สักครู่จะตะโกนถามคนที่อยู่ในบ้านว่า ขวัญของคนป่วยมาหรือยัง คนในบ้านจะต้องตอบว่ากลับมาแล้ว จากนั้นก็ส่งไถให้หมอเรียกขวัญที่นั่งตรงหน้าคนป่วย หมอเรียกขวัญใช้ไม้คนข้าวเคาะหัวไถ แล้วก็ถอน

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน.หน้า ๗๙.

^{๒๒} จะเข้ ปูปืด, สม เพเก, สัมภาษณ์ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ชนไก่ตรงส่วนที่ปีกเสียบที่ผมหรือทักที่หูของคนป่วยคนในบ้านจะนำไก่ทำอาหาร เมื่อทำอาหารเสร็จ ตักอาหารและใส่ขันโตก วางด้าย พาดข้างบน เตรียมสิ่งของที่ใช้ในพิธีให้เรียบร้อย หมอคาถาจะเริ่มทำพิธีโดยการจุดเทียนและท่องคาถาเรียกขวัญของคนป่วยว่า “ขณะนี้ขวัญไปอยู่ไหนก็ให้กลับมา ผิดัวไหนจับขวัญของคนป่วยไว้ก็ให้ปล่อยขวัญมา กลับมากินข้าว กลับมากินเหล้า กลับมากินเนื้อมน กลับมากินเนื้อไก่ กลับมาใส่เสื้อใหม่ๆ กลับมาดูแลสมบัติ กลับมาดูแลช้าง ม้า วัว ควาย” แล้วก็จะวาง เบี้ยให้ตั้งรูปตรงบนไข่ ขวัญจะมาหรือไม่มาให้ดูจากเบี้ย ถ้าขวัญมาแล้วเบี้ยจะตั้งตรงติดบนไข่ ถ้าขวัญ ไม่กลับมาวางเบี้ยอย่างไรก็ไม่ต้องบนไข่

หลังจากที่เบี้ยตั้งติดบนไข่แล้ว หมอเรียกขวัญจะเป็นคนแรกที่ผูกข้อมือให้คนป่วย ในการ ผูกข้อมือเรียกขวัญนี้ จะผูกข้อมือให้คนป่วยคนเดียวไม่ได้ จะต้องผูกข้อมือให้คนในครอบครัวอีกคน หนึ่งให้เป็นคู่กัน คนในครอบครัวจะมีลูก ภรรยา สามีนี พ่อก แม่ หลาย หรือใครก็ได้ (สำหรับคนที่มิลูก แล้วจะผูกข้อมือกับลูก) หลังจากหมอเรียกขวัญผูกข้อมือให้คนป่วยและคนที่คู่แล้ว คนอื่นที่อยู่ ร่วมในพิธีก็จะผูกข้อมือให้คนป่วยด้วย ในการผูกข้อมือจะมีการกล่าวให้พรแก่คนป่วยให้มีความสุข พ้น จากโรคภัยไข้เจ็บ พ้นเคราะห์ร้าย ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

แต่บางครั้งเรียกขวัญแล้ว ขวัญไม่กลับมา คือ วางเบี้ยก็ครั้งก็ไม่ติดบนไข่ แสดงว่าการ เรียกขวัญไม่ได้ผล ต้องเริ่มทำพิธีใหม่ ทำเช่นนี้ ๓ ครั้ง ถ้าขวัญไม่มาก็เลิกทำพิธี ซึ่งคนป่วยก็จะต้องไป หาหมอเรียกขวัญคนใหม่มาทำให้อีกในวันต่อไป ส่วนอาหารที่เตรียมไว้ใช้ในพิธีก็ให้คนป่วยใน ครอบครัวและผู้มาร่วมงานรับประทาน ยกเว้นหมอเรียกขวัญจะไม่รับประทานด้วย^{๒๓}

๕.๕) พิธีผูกข้อมือเลี้ยงผีเจ้าที่เจ้าทาง

เมื่อคนป่วยได้กระทำการสิ่งใดที่เป็นารรบกวนหรือละเมิดผีเจ้าที่เจ้าทางแล้ว ก็จะถูกผี ลงโทษโดยการจับขวัญของคนป่วยไว้ หรือทำร้ายให้เกิดเจ็บป่วย ซึ่งคนป่วยจะต้องให้คนไปขอมาต่อ ผิดด้วยการทำพิธีเลี้ยงผี โดยผู้ที่ประกอบพิธีนี้จะต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น ผู้ชายจะเป็นพ่อ ญาติ เพื่อน บ้าน หมอคาถา หรือใครก็ได้จำนวน ๓ คน ในพิธีนี้จะต้องใช้คาถาอะไร แต่เมื่อมีคนที่มีคาถาไปด้วย ก็จะเกิดความมั่นใจว่าเอาชนะผีได้ ซึ่งจะไม่มีการอนุญาตให้คนที่ขวัญอ่อนไปประกอบพิธีนี้ เพราะ เกรงว่าผีจะจับขวัญไปแทนคนป่วยอีก

ผู้ไปประกอบพิธีนี้จะนำเอาของเช่น ไหว้ไปยังที่ผีสิงสถิตอยู่ จุดเทียนบอกขอมาต่อผีว่า คนป่วยไม่ได้ตั้งใจทำอะไรให้ผีไม่พอใจ อีกทั้งคนป่วยก็ได้นำของกินคือไก่ (หรือหมู) และเหล้ามาให้ เป็นการขอมา ขอผีจงให้อภัยแก่คนป่วยและกินของเช่น ไหว้เหล้านี้พร้อมกับปล่อยขวัญของคนป่วย ให้กลับมาอยู่กับตัวเขาหรือเลิกทำร้ายเขาเสีย เมื่อเทียนนั้นดับลงถือว่าผีกินอิ่มแล้ว คนที่ไปเลี้ยงผีจะ

^{๒๓} มานพ ชื่นภักดี, ประเพณีผูกข้อมือชนเผ่าปกากะญอ (ก๊อจลาซุ) ตำบล แม่จัน อำเภอ อัมผาง จังหวัด ตาก, หน้า ๘๐ - ๘๒.

กินของนั้น หากไม่กินหรือกินไม่หมดก็ทิ้งไป จะไม่นำของเหล่านี้นักกลับมาบ้านเพราะกลัวว่าผีจะตามมาที่บ้านและทำร้ายคนป่วยอีก เมื่อกลับมาถึงบ้านคนที่ไปเลี้ยงทั้ง ๓ คน นำด้ายมาผูกข้อมือให้คนป่วยพร้อมกับกล่าวให้พรแก่คนป่วยให้หายเจ็บป่วย พันเคราะห์ภัยทั้งปวง มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงตลอดไป^{๒๔}

๕.๖) พิธีผูกข้อมือเลี้ยงผีเรือน

เมื่อผีเรือนมาทำร้ายคนป่วยซึ่งเป็นลูกหลานด้วยเหตุใดก็ตาม ต้องทำพิธีเลี้ยงผีเรือน โดยพ่อแม่หรือตายายจะเป็นคนประกอบพิธี โดยหุงข้าวและนำเมล็ดพืชจำนวน ๕-๗ ชนิดมาคว่ำให้ไหม้เกรียม ขณะที่กำลังคว่ำเมล็ดพืชนั้นต้องบอกแก่ผีเรือนว่า ถ้าอยากมาเที่ยวมาเยี่ยมลูกหลานก็มาดีๆไม่ต้องมาทำร้ายลูกหลานเพื่อหวังจะกินอาหารเช่นไหว้อีก และหากว่ามีคนในตระกูลทำอะไรผิดก็ยกโทษให้เสีย อย่าได้ลงโทษคนทำผิดโดยการทำร้ายคนป่วย เพราะคนป่วยไม่ได้ทำผิด ไม่รู้เรื่องอะไรด้วยอาหารที่จะให้กินนี้เป็นมือสุดท้ายแล้ว ต่อไปไม่ต้องมาขอกินไก่อินหมูจากลูกหลานอีก ถ้าอยากได้ก็ดูเมล็ดพืชที่คว่ำนี้ หากว่าเมล็ดพืชนี้ขอกได้อีกก็ขอให้ผีเรือนมาได้ แต่ถ้าเมล็ดพืชนี้ไม่ขอกก็แสดงว่าไม่ต้องมาอีก เมื่อบอกกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็นำเมล็ดพืชและข้าวห่อผ้าหรือใบตองเช็ดร่างกายของคนป่วยจุดใดจุดหนึ่ง และนำเมล็ดพืชไปทิ้ง จากนั้นก็มาไก่อินหมูเตรียมด้ายให้พร้อม จัดใส่ขันโตกและผูกข้อมือให้คนป่วย พร้อมกับกล่าวให้พรแก่คนป่วยให้หายจากอาการเจ็บป่วย ให้ได้อยู่ดีกินดี คนป่วยจะได้เป็นคนลงมือรับประทานอาหารเป็นคนแรกและทุกคนในครอบครัวรับประทานอาหารด้วยกัน เป็นการเสร็จพิธี^{๒๕}

๕.๗) พิธีผูกข้อมือวันอังคาร

พิธีกรรมนี้เป็นพิธีที่ทำเพื่อเป็นการแก้เคล็ดหรือแก้อาถรรพ์ ให้แก่บุคคลที่ทำอะไรก็ไม่บรรลุผล ไม่ประสบความสำเร็จ ทำอะไรก็มีแต่อุปสรรคต่างขนานนา พิธีกรรมนี้จะประกอบขึ้นเฉพาะในกลางวันของวันอังคาร คือ ช่วงเวลา ๑๑.๓๐ – ๑๒.๓๐ ถ้าวันอังคารนั้นไม่ตรงกับเดือนเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ จะเป็นโอกาสที่ดียิ่ง ผู้นำพิธีหมอลา เพราะพิธีนี้ผู้ประกอบพิธีต้องมีคาถา ถ้าไม่มีคาถาพิธีจะไม่ขลัง ในการทำพิธีหมอลาจะนำสะตวง (กระทิงกาบกล้วย) วางไว้ตรงหน้าคนป่วย เชือดคอไก่ให้เลือดไหลออก หยดเลือดลงฝ่ามือคนป่วยโดยให้มืออยู่ตรงสะตวง ล้างมือในสะตวง นำไก่อินหมูหรือแกง เมื่ออาหารสุกแล้วทำพิธีอีกครั้งโดยให้คนป่วยนั่งหน้าสะตวง หมอลาถามเอาข้าว ๑ คำ เนื้อไก่ ๑ ชิ้น วางบนฝ่ามือคนป่วย เอาด้ายครูดลงบนฝ่ามือ ๓ ครั้ง ให้คนป่วยทั้งข้าวและไก่อินหมูในสะตวงจากนั้นนำข้าว และเนื้อไก่ (ไม่มีกระดูกติด) วางบนฝ่ามือคนป่วยอีกครั้ง แล้วใช้ด้ายครูดจากปลายนิ้วเข้าหาตัว ๑ ครั้ง ให้คนป่วยรับประทานอาหารในมือ หมอลาผูกข้อมือคนป่วยพร้อมกับกล่าวให้พรแก่คน

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๒ - ๘๓.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๔.

ป่วยให้พ้นเคราะห์ร้ายหรือภัยพิบัติต่างๆ ให้มีพลังอำนาจ สามารถชนะศัตรูและอุปสรรคทั้งปวง มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรืองตลอดไป คนในครัวเรือนนำเสตงไปวางไว้ที่ทางสามแพร่ง เสร็จแล้วรับประทานอาหารร่วมกันโดยคนป่วยต้องเป็นคนรับประทานเป็นคนแรก และหลังจากพิธีนี้คนป่วยต้องงดรับประทานของที่มีรสเปรี้ยว ๓ วัน หมอคาถา ๑ วัน ถ้าไม่ปฏิบัติตามนี้จะทำให้พิธีดังกล่าวไม่ได้ผล และคนป่วยอาจจะประสบกับสิ่งที่เลวร้ายกว่าเดิม^{๒๖}

๕.๘) พิธีผูกข้อมืองานแต่งงาน

พิธีผูกข้อมืองานแต่งงาน จะทำเพื่ออวยพรให้คู่บ่าวสาว และเพื่อเป็นการต้อนรับสมาชิกใหม่ของครัวเรือน ซึ่งพิธีนี้จะมีในวันรุ่งขึ้นหลังจากพิธีแต่งงานที่บ้านของฝ่ายหญิง และวันถัดไปที่บ้านของฝ่ายชาย (ถ้ากรณีอยู่ในบ้านเดียวกัน) หากว่าฝ่ายชายอยู่หมู่บ้านอื่นแล้ว พิธีนี้จะทำให้อีก ๓ วัน หลังพิธีแต่งงาน คนที่จะประกอบพิธีกรรมนี้จะเป็นผู้อาวุโสในครัวเรือนหรือในตระกูล พิธีกรรมนี้ไม่ยุ่งยากซับซ้อนอะไรเพียงหุงข้าว ฆ่าไก่ทำอาหาร จัดเตรียมข้าวและอาหารใส่ขันโตก วางด้ายพาดบนขันโตก ผู้ประกอบพิธีผูกข้อมือให้ฝ่ายชายก่อน (ถ้าประกอบพิธีที่บ้านฝ่ายชายก็ผูกข้อมือให้ฝ่ายหญิงก่อน) มีการกล่าวให้พรแก่คู่บ่าวสาวให้มีความสุข ลงมือทำอะไรให้ประสบผลสำเร็จ มีบุตรมีหลานก็ให้เป็นคนดี เสร็จแล้วคู่บ่าวสาวรับประทานอาหารก่อน จากนั้นทุกคนร่วมรับประทานอาหารกัน^{๒๗}

๕.๙) พิธีผูกข้อมือเดือนดับ

พิธีผูกข้อมือเดือนดับ จะทำให้คนแก่คนที่เกิดการเจ็บป่วย แล้วแก้ไขด้วยวิธีใดๆแล้วไม่ได้ผล ไม่ว่าจะเป็นพิธีการรักษาพยาบาลตามแบบชาวกะเหรี่ยง หรือรักษาตามวิธีทางการแพทย์แผนปัจจุบันแล้ว แต่อาการก็ยังไม่ได้ขึ้น พิธีนี้จะทำตอนค่ำๆในวันเดือนดับ (วันแรม ๑๕ ค่ำ) ไก่ที่ใช้ในพิธีต้องต้มทั้งตัว และดักใส่ขันโตก หมอคำถานำไก่เนื้อไก่ ๑ ชิ้น ข้าว ๑ คำ พริก เกลือ หมากพลู ใส่ในมือคนป่วยพร้อมกับสวดคาถา ใช้ด้ายส่วนหนึ่งครูดจากมือถึงปลายนิ้ว ๓ ครั้ง คนป่วยทิ้งของลงบนใบตองที่เตรียมไว้ ต่อไปคนนำเนื้อไก่ ๑ ชิ้น ข้าว ๑ คำ ใส่มือคนป่วยใช้ด้ายครูดจากปลายนิ้วเข้าหาตัวคนป่วย ๓ ครั้ง ซึ่งตลอดเวลาจะท่องบริกรรมคาถา แล้วให้คนป่วยรับประทานข้าวและไก่ที่ในมือ หมอคาถาผูกข้อมือให้คนป่วยพร้อมกับกล่าวอวยพรให้คนป่วยพ้นจากโรคภัยทั้งปวง มีพลังกำลังร่างกายแข็งแรง ต่อสู้กับสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายทั้งปวงได้ มีอายุยืนตลอดไป และทุกคนก็ร่วมรับประทานอาหาร โดยคนป่วยจะเป็นคนแรกที่รับประทาน

๕.๑๐) พิธีผูกข้อมืองานศพ

พิธีนี้จะประกอบเพื่อเป็นการปลอบขวัญสมาชิกในครัวเรือน ไม่ให้เศร้าโศกเสียใจต่อการจากไปของบุคคลที่เสียชีวิต ซึ่งพิธีนี้จะทำในวันรุ่งขึ้นหลังจากวันที่เฝ้าศพหรือฝังศพเรียบร้อยแล้ว โดย

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๕.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๖.

ญาติผู้ใหญ่ในครัวเรือนหรือในตระกูลเป็นผู้ประกอบพิธีนี้ ในพิธีจะมีการฆ่าไก่ทำอาหาร จัดเตรียมสำหรับข้าวใส่ขันโตกพร้อม วางด้ายพาดบนขันโตก ญาติผู้ใหญ่ผูกข้อมือให้สมาชิกในครัวเรือน โดยเรียงลำดับตามอาวุโส พร้อมอวยพรให้สมาชิกในครัวเรือนมีความสุขความเจริญสืบต่อไป^{๒๘}

๓.๔.๔ อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมการผูกข้อมือ

อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการผูกข้อมือนั้นประกอบด้วยดังนี้

๑. สุรา (เหล้าต้ม)	๒. ข้าวต้มมัด	๓. ข้าวปึก
๔. ข้าวสาร	๕. ด้าย	๖. เสื้อผ้า
๗. พาย(หน่อโตควะ)	๘. เทียนไข	๙. กระบุง (ตะโปะโหละ)
๑๐. ขันโตก (เซอปี)	๑๑. หมู/ไก่	๑๒. ข้าว
๑๓. น้ำ ^{๒๙}		

๓.๔.๕ ลำดับขั้นตอนพิธีกรรมการผูกข้อมือ

๑.การต้มเหล้า

เป็นเหล้าพื้นบ้านที่ต้มเองใช้ในพิธีโดยเฉพาะไม่มีการซื้อขายกัน ขั้นตอนการทำเหล้าต้องมีการทำแป้งเหล้า (โกะหมี่) ก่อน โดยผู้ทำพิธีทำแป้งเหล้าต้องเป็นหญิงสาวที่บริสุทธิ์เท่านั้น การต้มเหล้าถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของพิธีกรรมผูกข้อมือ ผู้ที่เป็นผู้นำหมู่บ้านแบบดั้งเดิมหรือ ฮีโซ่ จะเป็นผู้กำหนดวันเวลาและเป็นผู้เริ่มทำพิธี โดยจะดูลูกบ้านด้วยว่ามีความพร้อมจากเรื่องงานกันแล้ว ฮีโซ่ก็ดูวันเวลาที่เหมาะสม เช่น เมื่อ ค่ำขึ้นได้ ๒ ค่ำ ก็จะเริ่มต้มเหล้า จากนั้นลูกบ้านก็จะทยอยต้มเหล้าของแต่ละบ้านตามฮีโซ่ในช่วงเวลา ๕ วัน คือยังไม่ถึงขึ้น ๘ ค่ำ เพราะเป็นวันพระจะไม่มีการทำงาน หลังวันพระไป ๑ วัน คือ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ก็จะเป็นวันเตรียมอุปกรณ์^{๓๐}

๒. การเตรียมอุปกรณ์

ลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมในวันเตรียม ดังนี้

- ๑.การแช่ข้าวสาร ๒.การไปเตีตใบพง (แคแม่หล่า)
- ๓.การทำข้าวต้มมัด ๔.การทำข้าวเหนียวดำ (ข้าวปึก)
- ๕.การจัดเตรียมหมู/ไก่ ๖.การรินหัวเหล้าในเจ้าที่

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๘๗.

^{๒๙} อรชร ชีรธรรา, ประเพณีการผูกข้อมือเรียกขวัญของชาวกะเหรี่ยง, หน้า ๖. (อัสสัมชัญ)

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒.

ช่วงเช้าเวลาประมาณ ๐๘.๐๐ – ๐๙.๐๐ น.เป็นการแช่ข้าวสารเหนียว ลูกบ้านจะแช่ข้าวสารก่อนผู้นำหมู่บ้าน (ฮือโซ) ไม่ได้ ลูกบ้านจะรดดูก่อนว่าฮือโซแช่ข้าวสารแล้วจึงแช่ตาม โดยลูกบ้านจะให้ลูกๆไปดูฮือโซหรืออาจถามเพื่อนบ้านว่าฮือโซแช่ข้าวสารแล้วหรือยัง

จากนั้น ทุกบ้านจะมีการไปเด็ดใบพงตามป่าหรือใกล้ๆบริเวณบ้านถ้ามีก็เอามาตามจำนวนที่ต้องการ ครีวเรือนหนึ่งก็ประมาณ ๓๐ – ๖๐ ใบ หรือมากกว่า ตามความต้องการของแต่ละครัวเรือน

เวลาประมาณ ๑๐.๐๐-๑๓.๐๐ น. ก็จะนำข้าวสารเหนียวที่แช่ เพื่อเพิ่มความอร่อย จากนั้นเอาใบพง ๑ ใบ มาห่อกับข้าวสารที่แช่ได้ ๑ ห่อเมื่อได้ ๓ ห่อก็จะมัดรวมกันเป็น ๑ มัด และมัดตามจำนวนที่ต้องการ ข้าวต้มมัดที่ต้มจะมีอยู่สองลักษณะ คือข้าวต้มมัดตัวผู้ และข้าวต้มมัดตัวเมียจะมีลักษณะต่างกัน คือ ข้าวต้มมัดตัวผู้จะมีลักษณะโค้ง ส่วนข้าวต้มมัดตัวเมียจะมีลักษณะเป็นแท่งวงรี

ก่อนอื่นจะมีการทำข้าวต้มมัดให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อน จำนวน ๑ คู่มัดมัดรวมกันไว้พิเศษสำหรับทำพิธีให้เจ้าที่ที่นับถือ การทำข้าวต้มมัด ในส่วนที่จะทำให้เจ้าที่ที่นับถือนั้นจะไม่มีผลผสมกับถั่วแต่จะใช้เฉพาะข้าวสารแช่เท่านั้น จากนั้นจึงจะทำข้าวต้มมัดธรรมดาที่ไว้ทานเองหรือต้อนรับแขก และนำไปต้ม ประมาณ ๓๐ นาที ถึง ๑ ชั่วโมง ข้าวต้มมัดจึงสุก ข้าวต้มมัดที่ทำให้เจ้าที่ที่ทานก่อนไม่ได้เป็นอันตราย

เมื่อต้มข้าวต้มมัดสุกแล้ว ข้าวสารเหนียวแช่ที่เหลือก็นำมานึ่งข้าวเหนียว เมื่อเวลาเย็นประมาณ ๑๗.๐๐ นาฬิกา แล้วนำไปตำเป็นข้าวเหนียวตำ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า เมโตผิ แต่ชื่อที่คนไทยภาคเหนือรู้จักกันก็คือ ข้าวปึก นั่นเอง

การตำข้าวเหนียวก็นำข้าวเหนียวที่นึ่งสุกไปตำกับครกกระเดื่อง (โฉโหม) ที่ชาวบ้านใช้เป็นอุปกรณ์ตำข้าวประจำวันนั้นเองมาทำความสะอาดครกกระเดื่องแล้วตำ ช่วงที่ตำก็จะนำงาดำที่คั่วแล้วและตำแล้วมาโรยผสมกับข้าวเหนียวที่ตำเพื่อเพิ่มความมันไม่ให้ข้าวเหนียวติดไม้ตำครกและเป็นการเพิ่มความหอมและรสชาติ หรือนำน้ำตาลทรายมาผสมนิดหนึ่งเพิ่มความหวานก็ได้ เมื่อตำเสร็จแล้วก็จะนำมาใส่จานแบนที่เตรียมไว้แล้วแบ่งเก็บไว้ให้เจ้า ส่วนหนึ่งเพื่อทำพิธีในวันถัดไป ที่เหลือก็สามารถทานได้หากมีแขกมากก็ต้อนรับได้เลย

ช่วงค่ำ ประมาณ ๒๐.๐๐ น. เป็นต้นไป ผู้ใหญ่ที่เป็นพ่อบ้านแม่บ้านหรือเยาวชน ไปที่บ้านของฮือโซ เพื่อรินเหล้าให้เจ้าที่ เป็นการเปิดพิธีให้เจ้าที่รับรู้ โดยเหล้านั้นฮือโซจะมีการเตรียมไว้แล้ว จะมีการนำข้าวต้มมัดข้าวปึก และน้ำขามาต้อนรับสมาชิกที่มาพร้อม เมื่อเห็นว่าลูกบ้านมาครบทั้งบ้านแล้วฮือโซก็จะเริ่มพิธีรินหัวเหล้า

ฮือโซจะรินเหล้าลงถ้วย แล้วค่อยๆรินลงบนพื้นบ้านน้ำเหล้าที่รินก็จะไหลลงสู่ดินใต้ถุนบ้าน เป็นการบอกกล่าวให้เจ้าที่รู้โดยการรินเหล้าไปด้วยทีละนิดๆ พร้อมกับบอกกล่าวให้เจ้าที่รู้ คนที่มาพร้อมพิธีก็จะประนมมือไหว้ด้วยความตั้งใจ ฮือโซก็จะกล่าวขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อกล่าวจบฮือโซ ก็

จะต้มเหล่านิดเดียวพอเป็นพิธีไม่ต้มหมดแล้วจะส่งให้ภรรยาและลูกช่วยต้มแต่ไม่ต้มหมดจะเหลือไว้ให้ฮื่อโซ่ต้มหมด เพื่อเป็นการแสดงความจริงใจต่อเจ้าที่ที่นับถือ

ต่อจากนั้นฮื่อโซ่ก็จะรินเหล้าให้กับลูกบ้านที่อาวโส หรือเป็นพ่อบ้านประมาณ ๓-๕ คน ช่วยกันรินเหล้าขอพรบอกให้เจ้าที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อผู้อาวโสและผู้ใหญ่รินเหล้าเสร็จก็เหลือเหล้าไว้และส่งให้ฮื่อโซ่ต้ม แต่ฮื่อโซ่ปฏิเสธหรือจะต้มบ้างนิดเดียวและให้เพื่อนบ้านที่มาร่วมช่วยต้มเพราะกันไว้ไม่ให้เมา หากมีลูกบ้านมาร่วมรินเหล้าหลายคนก็จะนำเหล้ามาเพิ่มแล้วเทใส่รวมกันในขวดแรกพิธี เพื่อให้ได้มีโอกาสรินเหล้าหลายๆคน เมื่อรินเหล้ากันพอประมาณแล้วฮื่อโซ่ก็จะดูปริมาณเหล้าที่เหลือไว้ที่กันขวดประมาณ ๒ นิ้ว ซึ่งจะพอดีกับถ้วยชา รินเหล้า ฮื่อโซ่จะรินเหล้านี้เอง ก็จะมีการกล่าวให้เจ้าที่ได้รับรู้และขอพรให้มาดูแลสมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน เหล้ากันขวดที่รินยังไม่หมดก็จะเก็บไว้ต้มเองและส่งให้ภรรยาและลูกช่วยต้มคนละนิด สุดท้ายฮื่อโซ่จะต้มหมด ก็เป็นการเสร็จพิธีที่บ้านของฮื่อโซ่

จากนั้นฮื่อโซ่และลูกบ้านก็จะพากันไปที่บ้านของรองฮื่อโซ่เพื่อทำพิธีอีกครั้ง เมื่อไปถึงบ้านฮื่อโซ่ก็จะนำเหล้า ๑ ขวดออกมา รินเหล้าให้ผู้อาวโสในหมู่บ้านคนในคนหนึ่งรินเหล้าต่อ ซึ่งขั้นตอนและวิธีการเหมือนกับที่บ้านของฮื่อโซ่ และจะเวียนไปที่บ้านของของลูกบ้านอื่นๆต่อไป ประมาณ ๓ บ้านตามแต่ความสะดวกและความต้องการ บางครั้งก็เกือบเที่ยงคืนจึงเลิกพิธีกลับบ้านไปพักผ่อน^{๓๑}

๓. วันทำพิธีผูกข้อมือ

วันนี้ทุกบ้านจะตื่นเช้าเป็นพิเศษกว่าทุกวัน เพื่อเตรียมอุปกรณ์เครื่องมือสำหรับทำพิธีและประกอบอาหาร มีการเตรียมหมูหรือไก่ที่ไว้ทำพิธีไว้พร้อมก่อนแล้วตั้งแต่หัวค่ำของเมื่อวาน จะมีการหุงข้าวจนสุกเช้านี้ทุกบ้านยังไม่ได้ทานข้าวเพราะต้องเก็บข้าวไว้ทำพิธีให้เจ้าที่ก่อนแต่จะทานข้าวต้มมัด, ข้าวปึก หรือขนมอื่นๆรองท้องก่อน หรือจะต้มข้าวหม้ออื่นไว้รับประทานก่อนก็ได้

แม่บ้านและลูกจะจัดเตรียมหาเสื้อผ้า ผ้าโพกหัว ของพ่อแม่หรือลูก, เหล้า ๑ ขวด ข้าวต้มมัด และข้าวปึกที่เก็บให้เจ้าที่เมื่อวาน, ข้าวสาร เทใส่แก้วน้ำ, ด้าย ที่ใช้ผูกข้อมือที่ม้วนเป็นวงเตรียมไว้, หน่อโดควะ (พาย คือ ช้อนคนข้าวที่เป็นไม้ไผ่ซึ่งปกติจะเก็บไว้ข้างเตาไฟ), เทียนไข ๒ เล่ม ทั้งหมดจะนำมาไว้รวมกันที่กระบุงไม้ไผ่ แล้วยกไปที่ห้วยบันไดบ้าน พร้อมนำไก่ ๑ คู่ ที่จะเป็นอาหารมาไว้ใกล้ๆ กระบุง จากนั้นแต่ละบ้านจะทำพิธีเรียกขวัญที่ห้วยบันไดหน้าบ้านของตัวเอง โดยผู้ทำพิธีจะเป็นพ่อหรือแม่ก่อนก็ได้ และตามด้วยเพื่อนบ้านที่หลัง^{๓๒}

^{๓๑} จะเข้ ปู่ปืด, สม พะเก, ภูธ กอทุ, สัมภาษณ์, ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

^{๓๒} เสาร์คำ ไตร, เจษฎา จิตตวรานิข, สัมภาษณ์, ๒๐, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

มีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

จะหยิบข้าวสารประมาณ ๑ หยิบมือแล้วหว่านลงไปที่ใต้ถุนบันไดบ้าน ต่อจากนั้นจะเอาหน่อโตคะมาเคาะที่หัวบันไดบ้าน เพื่อให้ดวงวิญญาณของสมาชิกในครอบครัวได้ยินและกลับมาได้ ถูก จะกล่าวเรียกขวัญว่า

“ปรีอ..ขวัญลูกสาวขวัญลูกชาย ขวัญพ่อขวัญแม่ ขวัญน้ำ ขวัญอา ขวัญปู่ ขวัญย่า ตอนนีขวัญไปอยู่ ณ แห่งหนใด จะไปเที่ยวหรือถูกเขาชักจูงไปที่ไหน จะอยู่ในห้วยหนองคลองบึง ในภูเขาในต้นในอากาศ หรือไปหลงอยู่ในที่แห่งหนใด หากได้ยินเสียงนี้แล้วก็ขอให้ขวัญได้กลับมา เสื้อผ้า อาหาร มีอยู่นี้แล้ว ปรีอ...ขวัญเอ๋ยจงกลับมา”

จากนั้นก็เอาพายมาเคาะที่หัวไก่ หรือ หัวหมู ที่จะนำมาทำเป็นอาหาร (เพื่อให้เจ้าที่ได้รับรู้หรือสัมผัสวิญญาณของไก่/หมู ผ่านทางหน่อโตคะ) เมื่อเสร็จขั้นตอนนี้แล้วก็จะยกกระบุง “ตำโปะโหละ” เข้าบ้านในห้องที่มีเตาไฟ แล้วจะกล่าวทัก ลูกชาย/ลูกสาว หรือคนที่อยู่ในบ้านใกล้ๆเตาไฟว่ากลับมาหรือยัง (ขวัญกลับมาหรือยัง) “แฮ เก ลี อะ” คนที่อยู่ในบ้านก็จะขึ้นรับว่า กลับมาแล้ว “แฮ เก ลี ”

ต่อจากนั้นก็จะเป็นการนำไก่หรือหมู มาทำอาหาร มีข้อสังเกตว่า ไก่ที่จะนำมาทำเป็นอาหารในพิธีผูกข้อมือ จะต้องไม่ใช่ไก่ที่มีสีขาวทั้งตัว ไก่ที่นำมาทำเป็นอาหารหากผิดปกติ เช่นปอดใหญ่เกินตัว ก็ถือว่าใช้ในพิธีไม่ได้เช่นกัน หมูก็เช่นกัน หากมีความไม่สมประกอบของร่างกายหรือผิดปกติในเรื่องของอวัยวะข้างในก็ถือว่า ใช้ไม่ได้ ต้องหาตัวใหม่แทน

การทำอาหารถ้าเป็นไก่ ส่วนมากจะทำเป็นแกงน้ำ แต่ถ้าเป็นหมู จะนิยมทำเป็นแกงข้าวเบอะ “ตำพอเพาะ” บางคนก็ทำเป็นแกงน้ำแล้วแต่ความชอบ

เมื่อแกงใกล้สุกแล้วผู้เป็นพ่อแม่ก็ให้ลูกหรือหลาน ไปเรียกผู้ใหญ่เพื่อนบ้านอีกครั้ง ให้มาช่วยเรียกขวัญให้สมาชิกในบ้านเตรียมของทุกอย่างไว้พร้อม เช่น ตักข้าว ตักแกง และเอาข้าวต้มมัด ข้าวปึก ด้าย มาจัดวางไว้ที่ขันโตก รวมถึงนำข้าวสารไว้ด้วย ๑ แก้ว น้ำชา, เหล้า ๑ แก้ว น้ำชา มีการจุดเทียน ๒ เล่ม ไว้ที่ขอบขันโตก

จากนั้นพ่อแม่จะผูกข้อมือเรียกขวัญให้ลูกตัวเองก่อนและตามด้วยเพื่อนบ้านที่หลัง การผูกข้อมือเรียกขวัญ จะเริ่มผูกจากลูกคนสุดท้าย ขึ้นมาหาคนพี่สุด ตามลำดับ สุดท้ายจะเป็นพ่อแม่และแม่ที่ผูกข้อมือให้กัน เพราะมีเชื่อกันว่าเหตุที่ต้องผูกให้คนน้องก่อนเพราะคนน้องขวัญอ่อนกว่าพี่ เวลาผูกข้อมือในครอบครัวจึงต้องเริ่มจากคนน้องสุดท้องก่อนเสมอ ปัจจุบันเริ่มอยู่กันไม่พร้อมหน้า เพราะลูกบางคนไปเรียนหนังสือ และไปทำงานในตัวเมืองนั่นเองจึงไม่อาจกลับมาร่วมพิธีได้ ผู้เป็นพ่อแม่ก็จะเรียกขวัญให้ลูกโดยเอาด้ายผูกม้วน ๓ รอบพร้อมท่องคำเรียกขวัญแล้ววางไว้ที่แคร่ชั้นวางของที่อยู่บนสุดของเตาไฟ

การผูกข้อมือ จะเริ่มจากการหีบพาย (หน่อโศกวะ) มาเคาะที่ขอบขันโตก ขณะเดียวกันก็จะเรียกขวัญไปด้วย เรียกให้เจ้าที่ต่างๆได้รับรู้และมาปกป้องคุ้มครอง อวยพรให้ได้อยู่ดีมีสุข ต่อจากนั้นจึงได้ทำพิธีเรียกขวัญให้ลูก การผูกข้อมือ ผู้ถูกเรียกขวัญจะยื่นมือข้างซ้าย หรือขวาก็ได้ กำไว้ ผู้ทำพิธี ก็จะเอาด้ายมาแล้ว ปักเส้นด้ายเข้าหาที่ข้อมือของคนถูกเรียกขวัญ ๓ รอบ รอบที่ ๑ หมายถึงพ่อ รอบที่ ๒ หมายถึงแม่ รอบที่ ๓ หมายถึงลูก ในด้าย ๑ เส้นผูก ๓ รอบ จึงหมายถึงการรวมขวัญของพ่อแม่ลูกให้มาอยู่รวมกันเป็นหนึ่งเดียวกัน และมัดให้แน่นอีก ๗ รอบ ขณะเดียวกันก็เรียกขวัญไปด้วย

จากนั้นผู้ที่ผูกข้อมือให้จะดึงเส้นด้ายที่เหลือจากการผูกข้อมือให้ขาดแล้ว เอาเส้นด้ายไปจุ่มกับน้ำเหล้า หีบข้าว และแกงมาสมนิตหนึ่ง แล้วไปวางไว้บนหัวของผู้ที่ถูกผูกข้อมือ แต่หากคนที่เราผูกข้อมือให้มีความอาวุโสกว่า ก็ต้องวางไว้ที่ไหล่ จะวางไว้บนหัวไม่ได้

เมื่อผู้เป็นพ่อเป็นแม่ผูกข้อมือให้ลูกคนไหนเสร็จแล้ว ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่ที่เป็นเพื่อนบ้านที่มา ก็จะเรียกขวัญให้ต่อ มีบทลำนาคคล้ายๆกัน แต่จะเปลี่ยนคำพูดบางอย่าง เช่น “ขอให้ขวัญเจ้ากลับมาอยู่กับพ่อกับแม่ของเจ้า.....”

เมื่อเพื่อนบ้านได้ผูกข้อมือให้จนครบแล้วจะมีพิธีรินเหล้าขอพรจากเจ้าที่ที่ได้รับรู้ คนร่วมพิธีก็จะพนมมือไหว้ด้วยอาการสงบ เมื่อรินเหล้าจะไม่รินให้หมดขวดแต่จะเหลือไว้ที่ก้นขวดประมาณ ๒ นิ้วมือ เพื่อจะทำพิธีบอกลาเจ้าที่บรรพบุรุษในช่วงเย็นต่อไป

ต่อจากนี้สมาชิกในครอบครัวก็จะร่วมรับประทานอาหารด้วยกันภายในบ้าน โดยทานอาหารที่อยู่บนขันโตก และตักข้าวตักแกงให้เพื่อนบ้าน ที่มาร่วมพิธี ได้ร่วมรับประทานอาหารผู้เป็นพ่อเป็นแม่หรือผู้ใหญ่ก็ไปเรียกขวัญให้เพื่อนบ้านจากบ้านอื่นต่อ

เมื่อทุกบ้านเสร็จจากการประกอบพิธีกรรมผูกข้อมือและทานข้าวเสร็จหมดแล้ว ก็รอเวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. เป็นต้นไป ทุกบ้านที่พร้อมจะทำพิธีรินเหล้าท้ายขวดหรือพิธีปิดบอกลาเจ้าที่สมาชิกครอบครัวจะอยู่พร้อมกันที่บ้านพิธีรินเหล้าท้ายขวด เมื่อทุกบ้านทำพิธีรินเหล้าท้ายขวดเสร็จทุกบ้านแล้ว ก็จะไปรวมตัวกันที่บ้านฮี่โชเวลาค่ำๆ ประมาณ ๒๐.๐๐ น.

เมื่อฮี่โชเห็นวามารวมตัวกันเรียบร้อยแล้ว ฮี่โชก็จะทำพิธีรินเหล้าท้ายขวด เพื่อเป็นการบอกลากับบรรพบุรุษ เจ้าที่ต่างๆ และจะดื่มเหล้ากันคนละนิด เพื่อเป็นการแสดงความจริงใจกับบรรพบุรุษและเจ้าที่โดยมีพิธีปิดคล้ายๆกับพิธีเปิดในวันแรกแต่จะเปลี่ยนคำพูดจากการขอพรเป็นการกล่าวคำขอบคุณแทน จึงเป็นการเสร็จพิธีทั้งหมด^{๓๓}

^{๓๓} อรชร ชีรธารา, ประเพณีการผูกข้อมือเรียกขวัญของชาวกะเหรี่ยง, หน้า ๔-๖. (อัสสัม)

๔. วันหยุดพักผ่อนกาย-จิต (โอะญอหิโย)

เป็นวันที่ทุกคนจะได้หยุดพักผ่อน เพื่อชดเชยพิธีกรรมอีก ๑ วัน ทำให้ได้พักผ่อนร่างกาย และจิตใจก่อนที่จะเริ่มทำงานในวันต่อไป และวันนี้ก็ยังถือพิธีตามข้อห้ามของประเพณีผูกข้อมืออยู่ ฉะนั้นสมาชิกในหมู่บ้านยังละเมิดข้อห้ามในพิธียังไม่ได้เช่นกัน^{๓๔}

๓.๔.๖ เป้าหมายในการประกอบพิธีกรรมการผูกข้อมือ

เป้าหมายที่จะได้รับการประกอบพิธีกรรมการผูกข้อมือนั้นจะได้อยู่ ๒ ด้านด้วยกันคือ

๑. ด้านนามธรรม (ทางใจ)

สร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ที่ได้รับการผูกข้อมือ ในการจะดำเนินประกอบอาชีพต่อไป ด้วยความสนใจ กล่าวคือ ขวัญและกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญของมวลมนุษย์ในการจะใช้ชีวิตแบบไม่สิ้นหวัง

๒. ด้านรูปธรรม (ทางกาย)

ในส่วนของเป้าหมายที่ได้เป็นรูปธรรม (ทางกาย) ประกอบด้วยดังนี้

- เป็นโอกาสที่ดีในการพบปะของคนในชุมชนและต่างชุมชน
- เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ทั้งความรัก ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อ ที่จะเกิดขึ้น
- ก่อเกิดความผูกพันให้แน่นแฟ้นในระบบเครือญาติให้มากขึ้น
- เคารพกฎระเบียบ กติกา ข้อตกลงที่มีอยู่
- รักษาไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมสืบไป^{๓๕}

๓.๔.๗ คำผูกข้อมือของกะเหรี่ยงสะกอ

ในที่นี้จะได้ไล่เรียงขั้นตอนการในการกล่าวคำผูกข้อมือในแต่ละขั้นไปตามลำดับจากนี้ไป เมื่อถึงวันพิธีผูกข้อมือ ในครอบครัวทุกคนจะอยู่ในบ้าน โดยพร้อมเพรียงกัน ผู้นำครอบครัวจะเตรียมทุกอย่างพร้อมก่อนที่จะฆ่าหมูหรือไก่ ก็จะมีการเรียกขวัญ โดยใช้นှံးโดซ် (ไม้พาย) เคาะหัวบันได พร้อมกับคำขอพร อ่อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือมาอวยพรและเรียกให้ขวัญของคนในบ้านให้กลับมา อยู่กับเนื้อ กับตัว กับครอบครัว มีคำกล่าวดังนี้

“ปรีอ...โพหมื่อโพควาลอเก มื่อชาเตอนิญาฮี เปอกี่เงนาเกาะเงนา เกเอะเมโต่พี เกเอะเมคลอโบะ เกเอะชอกิติ เกเดอเกอลาจีเง เกเดอเกอลาจีแซว เกเอะชิ เกเอะเมวา เกเอะทีชือ เกเดอเกอลาช่อทิ เกเดอเกอลาช่อตา เกอลาเสอะชินูบมิ เกตืออ่าเลื้อ เกตืออ่าเซ เกโอะฮู เกโอะเพะ เก

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน. หน้า ๖.

^{๓๕} พระทินกร ถิรวริโย (จะแคโพ), คาเพ จะแคโพ, กิลิ กะพอ, สัมภาษณ์ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

โอะเลอะเตอะโฆ่หล่อปู เกโอะโพอัว เกโอะชู เกมีเห่น เกโอะหมื่อ มีบะอำหญู่ เกอะบะอำโจ สะมีเตอะเก สะเพล๊ะ เตอะเก มือเตอะชานีญาอี แลชูญาปา ปรีอ...เกโพอื่อโพอะลอะเก”

ปรีอ...ขวัญเอ๋ยขวัญมา ขวัญลูกชาย ขวัญลูกหญิง วันนี้เราได้เรียกขวัญผูกข้อมือ ขอให้กลับมากินข้าวปุก กลับมากินข้าวต้มมัด กลับมากินน่องไก่ กลับมาพร้อมพร้อมกับขวัญมือซ้ายและขวัญมือขวา กลับมากินเหล้า กลับมากินข้าว กลับมากินน้ำ กลับมากับขวัญด้านบน กลับมากับขวัญด้านล่าง ขวัญทั้ง ๓๗ ขวัญ จงกลับมาให้หมด มาอยู่ร่วมสามัคคีกัน มาอยู่ในบ้านในเมือง กลับมานอนหลับ กลับมาฝันดี อยู่เย็นเป็นสุข อายุมันยืนยาว อย่าไปหลงป่า อย่าไปหลงดง ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ...ขวัญลูกชายลูกหญิง...เอ๋ย...จงกลับมา.^{๓๖}

เมื่อเสร็จแล้วก็จะเข้ามาในบ้าน ถามลูกหลานว่า เกลีส่า ขวัญมาหรือยัง ลูกหลานที่อยู่ในบ้านก็จะตอบว่า เกลีส กลับมาแล้ว จากนั้นก็จะฆ่าหมูหรือไก่ที่ได้เตรียมไว้ ทำเป็นอาหาร เมื่อปรุงอาหารสุกแล้วก็จะเตรียมข้าวกับข้าว พร้อมด้วยเรื่องเรียกขวัญมาวางไว้รวมกันใกล้ๆกัน ผู้นำครอบครัวหรือผู้อาวุโสจะทำพิธีเรียกขวัญ โดยเอาหน่อโดขวีะ (ไม้เคาะหรือไม้พาย) ที่ขันโตกพร้อมกับขอพรดังนี้

“ปรีอ...โพอื่อลาเก โพอะลอะเก เกโอะชูเกโอะพะอะ เกโอะเตอะหน่อชู เกโอะเตอะหน่อเส เกเตอะโจ๊ะ เกเตอะเน่อมอ เกเตอะด่าแล้ เกเตอะด่ากา เกเตอะเปอนา เกเตอะเก๋อซอ เกเตอะเก๋อเส เกเตอะปือหมื่อ เกเตอะปือพอ เกเตอะญู่โหม่ เกเตอะเกาะพา เกโอะเลอะเตอะโฆ่หล่อปู โอะเลอะมีโฆ่เตอะเง โอะเลอะปกาปูเตอะเง โอะนะเตอะเง โอะเกลีสเตอะเง เปอโจเกอะเกอะเอะนะ ต่าชาเกอะพละบะนา ต่าเกอะเปอจอบะนา มาเกหน่อเกอะวีบะ มาเกหน่อโอะจู่ มาเกเน่อมิบรี ต่าเปล่นา เสอเตอะเห่น ต่าลูนาสื่อเตอะคลือ มาเกหน่อหนือทอเนอลาทอ โอะเกือโอะคอ เกอลา ซอฉินัยมี เกเลอะเกเซ”

ปรีอ...ขวัญลูกหญิง ขวัญลูกชาย มาพร้อมหน้ากัน กลับมาพร้อมกับศักดิ์ศรีและบุญบารมี กลับมากับสินค้า กลับมากับความ กลับมากับช้าง กลับมากับม้า กลับมากับข้าว กลับมากับสุนัข กลับมากับหมู กลับมาอยู่ในบ้านในเรือน อย่าไปอยู่ในดงในป่า อย่าอยู่ทุกซอกทุก隅 ยุ่งจะกัด แมงจะต่อย จงมีขวัญที่เข้มแข็ง อย่าอยู่ทุกซอกทุก隅 อย่ามีสิ่งใดมารำกาย จับไม่ได้ ไล่ไม่ทัน ขอให้มันอายุยืนยาว トラบนานเท่านั้น ขวัญ ๓๗ ขวัญ จงกลับมาให้ครบ...

เมื่อการเคาะเรียกขวัญที่ขันโตกเรียบร้อยแล้ว ก็จะเป็นการผูกข้อมือ (กัจจ) ให้กับสมาชิกในครอบครัว มีการผูกข้อมือสลับการจนครบทุกคน ซึ่งคำอวยพรผูกข้อมือกล่าวดังนี้

^{๓๖} พระนิคม กิจจสารโ (ตุแฮ)และคณะ, รวม ๘๖ คำสอนบรรพบุรุษปกากะญอ, หน้า ๓.

“ปรีอ...ลาเก ถ่อเกเดอหน่อซุ ทอเกเดอเนือะเส่ ถ่อเกเดอหน่อโจ้ ถ่อเกเดอเนือะเก่อมอ ถ่อเกเดอบุถ่อเกเดอบ่า แชระตำเออ แชระตำซอ แชระตำจู้ แชระตำซา แชระตำโร แชระนาที แชระตำหมือ แชระตำซ่า แชระตำนะ แชระตำกลี แชระตำชี แชระตำปว่า แชระตำเตอเง แชระตำเตอวา แชระตำลือชีแชระตำลือบอ แชระตำซุโข แชระบอแม๊ะ แชระตำแมเอะ แชระตำเปลแชะวะ แชระตำเบะเตือะมื่อ แชระตำชะเตือะพรี แชระตำอ่าปู แชระตำอ่าเพละ กี่เอะหน่อจี้ เตอเอะเนือะซอ เบาะถ่อเก โซถ่อเก มาเห่อามีบ๊ะมาเห่อ่าเกอลาเง มาเนอ้อจ๊ะซุ มาเนอ้อมีปรี ต่าเปล่นา เสื่อเตอเห่น ต่าลูนาศีเตอคลี เกอะเดะเหล่อ ซื่อเดะที โอะมี โอะซื่อ เปะมี ชะพรีมาโดะมาบาทอ มาหนี่ถ่อลาทอ มาหนี่ทอลายี เบะมื่อชะพรี ซี้แม๊ะญาลาเง ปรีอ....ลาเก

ขวัญเอ๋ยขวัญมา... มาพร้อมกับศักดิ์ศรีบุญบารมีหลีกหนีจากสิ่งชั่ว หลีกหนีจากสิ่งร้าย หลีกหนีความเจ็บไข้ได้ป่วย หลีกหนีจากผืนน้ำผืนทรายจากผืนป่าผืนร้าย หลีกหนีจากความทุกข์ยากลำบาก หลีกหนีจากความตายหลีกหนีจากความแก่ หลีกหนีจากสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม หลีกหนีให้พ้นจากความเหี่ยวแห้ง หลีกหนีจากภุมิพิศาง หลีกหนีจากของมีคมและสัตว์ดุร้าย หลีกหนีจากความไม่สบายกายสบายใจ หลีกหนีให้พ้นจากสิ่งเลวร้ายทั้งหลายทั้งปวง ผูกข้อมือผูกข้อมือเท้าขอให้มีความสุขที่สมบูรณ์ แข็งแรง ทำให้มีขวัญและกำลังใจที่ดีไม่มีสิ่งใดจับได้ไล่ทัน ทนดั่งหินเอนดั่งน้ำ อยู่เย็นเป็นสุข สุขกายสบายใจพร้อมด้วยบุญบารมีขอให้มีความยืนยาวและยิ่งยืนนานตราบนานเท่านาน ขวัญเอ๋ยขวัญมา^{๓๓๗}

เมื่อผูกข้อมือเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำพิธีรินเหล้า ขอมพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยให้ผู้อาวุโสได้ขอมพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้มาปกป้องรักษาดูแล พร้อมกับรินเหล้าไปพร้อมกับคำอวยพร จากนั้นก็ดื่มเหล้ากันคนละสักนิด คนละสักหน่อย พอเป็นพิธี ก่อนที่จะรับประทานอาหารก็จะนำข้าวอาหาร น้ำและเหล้าถวายให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลประจำบ้านก่อน^{๓๓๘}

คำผูกข้อมือข้างต้นที่กล่าวมานี้ใช้ในเวลาที่มีการผูกข้อมือในวันงานโดยจะให้ผู้มีอายุหรืออาวุโสเป็นผู้ผูกข้อมือให้กับคนใดใครครบคร้วก่อนเรื่อยลงมายังพ่อแม่ ในคำผูกข้อมือข้างต้นนี้แบ่งออกเป็นสองลักษณะด้วยกันคือ คำกล่าวในการผูกข้อมือให้กับเด็กและคำผูกข้อมือให้กับบุคคลทั่วไป ในส่วนของเด็กนั้นในหนึ่งคำผูกข้อมือนั้นจะแบ่งสาระสำคัญหรือใจความสำคัญได้อยู่ ๓ ส่วนด้วยกัน ส่วนที่เริ่มแรกจะเป็นการขอให้ขวัญที่ได้ตกหรือจากไปให้กลับมาหาเจ้าของขวัญ คำกล่าวในส่วนที่สองถัดมาเป็นการขอให้สิ่งศักดิ์ที่บุคคลเหล่านั้นเคารพให้มาช่วยปกป้องดูแลรักษาและส่วนสุดท้ายเป็นการอบรมสั่งสอนให้กับเด็ก สำหรับคำผูกข้อมือให้กับบุคคลทั่วไปนั้นจะมีสาระหรือใจความสำคัญอยู่ ๒ ส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรกเป็นการเรียกขวัญที่ตกลงจากไปอยู่ตามที่ต่างๆให้กลับมาหาเจ้าของ ส่วน

^{๓๓๗} พระนิคม กิจจสาโร (ดุษฎี)และคณะ, รวม ๘๖ คำสอนบรรพบุรุษปกากะญอ, หน้า ๔ -๕.

^{๓๓๘} เรื่องเดียวกัน.หน้า ๕.

ที่สองหรือท่อนถัดมาเป็นการขออำนวยอวยพรให้ให้ผู้รับการผูกข้อมือให้พ้นทุกข์ พ้นโรค อยู่เย็นเป็นสุข เป็นต้น ซึ่งคำอวยพรนี้ก็ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลในขณะนั้นในการกล่าว แต่โดยใจความสำคัญก็อยู่ที่ผู้รับการผูกข้อมือนั้นว่าเป็นเด็กหรือบุคคลทั่วไป